

Sivil Alan Olarak Kampüsler: Türkiye'deki Üniversitelerde 3 Temel Hak ve Özgürlük

2021

SİVİL ALAN ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

EUROPEAN
ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Hazırlayan ve Yayınlayan: Sivil Alan Araştırmaları
Derneği (CSSA)

Destekleyen: European Endowment for Democracy (EED)

Mayıs 2021, İstanbul

Rapordaki bilgiler, araştırmayı destekleyen kuruluşun görüşlerini yansıtmaz.

Bu rapor, yazılı izni alınmadan kısmen veya tamamen kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Teşekkür	3
1. Giriş	4
2. Araştırmaya Giden Süreç ve Bağlam	6
3. Araştırma Metodu	9
3.1. Anket Çalışmasına Dair	10
3.2. Mülakatlara Dair	12
4. Kampüste Bir Araya Gelmek Mümkün Mü?	13
4.1. Kampüste Etkinlik Yap(ama)ma	14
4.1.1. Kampüs Kullanımı	15
4.2. Kampüste Eylem Yap(ama)ma	17
4.2.1 Kampüste “Güvenlik” Sorunu	20
5. Öğrencilerin Örgütlenme Sorunu: Topluluk Olarak Kalmak Mı Kulüpleşmek Mi?	25
5.1. Kulüplerin Kapatılması ve Sürdürülebilirliği	27
5.2. Kulüpleşmemek	29
6. Kampüslerde İfade Ne Kadar Özgür?	32
6.1 Derslerde İfade Özgürlüğü: Sansür ve Otosansür	34
6.2 Ayrımcılık ile Nefret Söyleminin Özgürlüklere Etkisi	38
6.4 İfade Özgürlüğünün Akademinin Sürdürülebilirliğine Etkisi	41
7. Özgürlüklerin İhlali: Üniversite Disiplin Soruşturmaları	43
8. İhtiyaçlar ve Tavsiyeler: “Para, ifade özgürlüğü, dayanışma”	47

Teşekkür

Araştırmaya destek olarak
bu raporun hazırlanmasına katkıda bulunan;
deneyim, bilgi ve görüşlerini
bizimle paylaşan
üniversite öğrencilerine teşekkür ederiz.

1. Giriş

Derneğimiz, sivil alanın en önemli parçasını oluşturan ifade, örgütlenme, toplantı ve barışçıl gösteri yürüyüşü hakkı ve özgürlüklerini (ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ile barışçıl gösteri ve yürüyüş hakkı) savunmak için kampanyalar düzenlemek, sivil alandaki hak ihlallerini takip etmek, hak savunucularına hukuki destek sağlamak ve ihlalleri kamuoyunun gündeminde tutmak amacıyla 2018 yılında yola çıktı. Daha önceden ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, LGBTİ hakları, kadın hakları ve akademik özgürlükler gibi farklı olduğu kadar örtüşen alanlarda çalışmalar yürütmüş, öğrenciliği süren ya da yakın zamanda mezun olmuş genç bir ekip olarak, 2019 yılında bu çalışmaların odağına kampüsleri ve öğrenci aktivistleri almaya karar verdik. Bu doğrultuda 2019 yılında European Endowment for Democracy'nin (EED) katkılarıyla bir proje başlattık.

Proje kapsamında, Türkiye'nin tüm bölgelerinden üniversite kulüp ve topluluklarına ulaşarak bir haberleşme ağı oluşturmayı hedefledik. Ulaştığımız kulüp ve topluluklarla düzenli toplantılar düzenleyerek, ihtiyaç ve isteklerine dair bilgi edindik, yaşadıkları hak ihlallerine karşı öğrencilere destek olma yolları geliştirdik. Aynı proje kapsamında, "Kampüste İfade Özgürlüğü" başlıklı bir anket çalışması (n: 266) ve derinlemesine mülakatlardan (n: 25) oluşan bu araştırmayı başlattık. Araştırmayı sürdürdüğümüz sırada, 50'yi aşkın kulüp ve toplulukla çevrimiçi bir şekilde yaptığımız görüşmeler sırasında tespit ettiğimiz ihtiyaçlara yönelik olarak, İstanbul İsveç Konsolosluğu katkılarıyla "Kampüste İfade Özgürlüğüne Haksız Müdahaleye Karşı Ulusal ve Uluslararası Başvuru Yolları"¹ ve "Kampüste Yurttaş Gazeteciliği"² atölyelerini düzenledik, bu atölyeler yoluyla öğrencilerin maruz kaldığı hak ihlallerine karşı faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine destek olduk.

"Sivil Alan Olarak Kampüsler: Türkiye'deki Üniversitelerde 3 Temel Özgürlük" araştırmamızın amacı, bir yandan niceliksel yöntemle Türkiye'deki kampüslerde ifade, örgütlenme ve barışçıl gösteri yürüyüşü hakkının ihlallerine dair genel bir tablo çizebilmek, diğer yandan niteliksel yöntem yoluyla bu üç temel özgürlüğe erişimdeki eşitsizliklerin üniversitelere göre nasıl değişiklik gösterdiğini derinlemesine incelemektir. Araştırmamızı yaptığımız dönemin arka planında yemekhane boykotlarından ODTÜ Onur Yürüyüşüne, Barış Akademisyenleri'nin KHK'larla ihracından rektör atamalarına uzanan sancılı ancak bir o kadar da dirençli bir üniversite savunusu yatıyordu. Araştırmamızı yürüttüğümüz sırada ise Melih Bulu'nun Boğaziçi Üniversitesine rektör atanmasıyla başlayan ve ülke çapına yayılan protestolar yeni bir toplumsal hareket dalgası başlatmıştı. Tüm bu gelişmeler, araştırmamızın vizyonunu oluşturan, kampüsün bir sivil alan, üniversite bileşenlerinin ise

¹ Avukat Baran Kaya'nın içeriğini ürettiği Uluslararası Koruma Mekanizmaları atölyesi kaynak ve temel alınarak hazırlanan broşüre [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

² Muhabir Beyza Kural'ın içeriğini ürettiği Kampüste Yurttaş Gazeteciliği atölyesi kaynak ve temel alınarak hazırlanan broşüre [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

sivil toplumun önemli bir parçası olduğu ilkesini, bu nedenle alanda tabandan örgütlenmelerle yapılacak araştırmaların sivil toplum dayanışmasının örülmesi için hayati önem taşıdığını bize bir kez daha göstermiş oldu. Bu içgörünün üzerine kurduğumuz araştırmamızı mümkün olduğunca farklı koşullarda, farklı yerel çevrelerde, farklı akademik ve idari kadroların yönetiminde üniversite okuyan öğrencilerin kendi hikayelerine kulak vermek, bilgi üretimine öznelerin kendi failiklerini dahil ederek sürdürmeyi amaçladık.

İlerleyen sayfalarda ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız üzere, gerek pandemi koşullarının getirdiği beklenmedik etkenler gerekse öğrencilerin ekonomik, sosyal ve akademik sorunlarla boğuştuğu bir döneme denk gelmesi nedeniyle araştırmamızda bazı zorluklarla karşılaştık. Bu nedenle niceliksel araştırmamızın temsil yetisinin güdük kaldığı noktalarda, niteliksel araştırmamızda derlediğimiz tekil deneyimlerin aydınlatıcı olacağını ümit ediyoruz. İhlallerin yaygınlığını tespit etmemizde anket çalışması kadar kulüp ve topluluklarla sürdürdüğümüz görüşmelerin önemli bir veri kaynağı olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Bunun yanı sıra, öğrencilerle yaptığımız mülakatlardaki anlatıların, özgürlüklerin ihlalinin nasıl gerçekleştiğine dair tekil ve ayrıntılı örnekler sunması nedeniyle daha derin analizlere olanak verdiği kanaatindeyiz.

2. Araştırmaya Giden Süreç ve Bağlam

Mart ayında salgın nedeniyle uzaktan eğitime geçilmeden önce, 2019'un son haftalarında İstanbul Üniversitesinde başlayarak birçok üniversiteye yayılan yemekhane eylemleri³ yapıldı. Öğrenciler yemekhane zamlarına, sağlıksız ve kalitesiz yemeklere karşı bir araya gelerek ve “Müşteri değil; öğrenciyiz!” diyerek taleplerini dile getirdi. Gebze Teknik Üniversitesinden Yıldız Teknik Üniversitesine (YTÜ) kadar birçok üniversitede eylemler sürdü ve üniversitelerde ve üniversiteler arası bir şekilde dayanışmalar kuruldu. Kampüslerle de sınırlı kalmayarak sosyal medyada kendine yapılan hashtag çalışmalarıyla yer bulan eylemler birbirine destek veren öğrencilerin arasındaki dayanışmanın büyümesi kazanımları da doğurdu. Bu sürecin kazanımlarından biri de YTÜ’de YTÜ Meclisinin kurulması, yemekhane zamlarına karşı öğrencilerin ortak hareket etmesi ve yemekhane zammını geri çektirmeleri oldu.

Özellikle sosyal medyadaki dayanışmaların aktif bir şekilde söz üretmeleri ve zamlara karşı gelmeleri gibi sebepler vakıf üniversitelerinde tedirginlik yarattı. Üniversitenin itibarı ve imaj kaygısı gibi sebeplerle, üniversite yönetimleri bu durumla mücadele için çeşitli yollar geliştirmeye başladı. En çarpıcı örneklerinden biri de, Mayıs 2019 tarihlerinde Özyeğin Üniversitesindeki yurt zamlarına karşı yapılan öğrenci forumu sonrası kurulan Özyeğin Komitesinin Twitter hesabının üniversite rektörlüğü tarafından kapatılması oldu. Özyeğin Komitesi bugün başka bir sosyal medya hesabı üzerinden dayanışmayı sürdürmeye devam ediyor. Vakıf üniversiteleri yönetimleri üniversiteye karşı yapılan protestoların sosyal medyadaki bu “görünürlüklerinden” tedirgin olmaya devam ediyor⁴.

Öğrenciler bir yandan sosyo-ekonomik koşullarında iyileşme taleplerini ulaşımaya yapılan zamanlar, yemekhane fiyatları, yetersiz KYK burs ve kredileri⁵ ile yurtlara yapılan zamlar üzerinden iletiler ve bunun öğrenim haklarını ciddi bir şekilde ihlal ettiğini vurguladılar. Öğrenciler bunları dile getirirken aynı zamanda ifade, eylem ve örgütlenme özgürlüklerine karşı ciddi müdahalelerle karşılaştılar. Bu gözaltı, polis şiddeti ya da kampüs içinde fişlenme, disiplin soruşturması ve sonrasında uzaklaştırma cezaları olarak geri döndü.

³ Daha detaylı bilgi için [CSSA Öğrenci Haberleri Bülteni #KampüsteNeOluyor Ocak-Şubat 2020](#) sayısını inceleyebilirsiniz.

⁴ Öğrencilerin birlikte mücadele etmek için kurdukları dayanışmalar vakıf üniversitesi yönetimlerince tehdit olarak algılanmaya devam ediyor. Bu konuda yaşanan diğer örnekler için Mert Batur’un yazdığı “[Üç Örgütlenme Hikayesi: Vakıf Üniversitelerinde Değerli Olan Ne?](#)” yazısını inceleyebilirsiniz.

⁵ KYK burs ve kredilerinin yetersiz miktarlarda olması, genç işsizliğinin son yıllarda düzenli şekilde artması sebebiyle geri ödemelerin yapılamaması, borçlara uygulanan yüksek faiz ve ödeme planlarında öğrenci odaklı olunmamasına karşı bir araya gelen [KYK Borçluları Hareketi](#), 2020 yılının Kasım ayından beri "KYK borçları silinsin!" kampanyasını yürütüyor.

Öğrenciler bütün bunlara rağmen mücadeleyi sürdürmeye ve öğrenci dayanışmasını güçlendirmeye çalışırken, Mart ayında pandeminin Türkiye’de yayılmasıyla beraber üniversiteler uzaktan eğitime geçti ve öğrenciler kampüslerden ve yurtlardan ayrıldı. 3 hafta boyunca kapalı olacağı duyurulan üniversiteler, ilk kapatıldığı tarihten bugüne hiç açılmadı. Bu durum, öğrencilerin başta ders materyalleri olmak üzere çoğu eşyasını yanına almadan öğrenim gördükleri kentlerden ayrılmaları sebebiyle birçok sorun ortaya çıkardı. Pandemi esnasında eğitimin uzaktan bir şekilde devam etmesi öğrenim hakkına dair birçok ihlal doğurdu. Öğrencilerin bu süreçte karşılaştığı sıkıntılara çözüm üretmeye çalışmak yerine onlara “kayıt dondurma hakkı” veren YÖK, aynı zamanda süreci yönetmeleri konusunda takdiri üniversite yönetimlerine bıraktı. Bu durum öğrenciler arasında katmanlı eşitsizliklere ve ihlallere yol açtı. Buna bağlı olarak, öğrenciler üniversitelerdeki altyapı yetersizlikleri, internet erişimine güçlük, uygun ders ortamının yaratılamaması gibi öğrenimleriyle alakalı sorunlar yaşadı ve sorunlara çözüm üretmenin yükü öğrencilerin sırtına bindirildi. Yükseköğretim Kanununun 4. maddesinde geçen “Yükseköğretimde imkan ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler alınır” ifadesi pandemi sürecinde öğrenciler tarafından hatırlatılsa da, bu süreçte öğrenciler eğitimden ücretsiz ve eşit bir şekilde yararlanamadı.

Öğrenciler uzaktan eğitime ayak uydurmaya çalışırken, büyük bir çoğunluğu ekonomik yetersizlikler ya da yurtlardan çıkarılmalarıyla beraber aile evine geri döndü. Güvencesiz, geçici ve sigortasız günlük işlerde çalışan birçok öğrenci salgın koşulları nedeniyle bu işlerinden oldu ve ekonomik sıkıntılar yaşadı. Kaos GL Derneği, “Pandemi Buluşmaları” kapsamında LGBTİ+ öğrenciler ve öğrenci topluluklarıyla gerçekleştirdiği toplantıda, öğrencilerin sorunlarının sadece aile ve çevreleriyle kısıtlı kalmadığını; aynı zamanda sosyalleşme yönünden ve ekonomik açıdan da ciddi sorunlar ile karşı karşıya kaldığına dair bir rapor hazırladı. Raporda, “Öğrenci toplulukları ise salgın süresince LGBTİ+’larla gerekli teması kurmakta zorlanıyor ve etkinliklerine ara vermek zorunda kalıyor.” ifadesine yer verildi⁶.

Bütün bu yaşanan hak ihlallerine ve kayıplarına karşı öğrenciler, sosyal medya üzerinden örgütlenerek, çeşitli hashtag çalışmaları ve imza kampanyaları düzenlediler, anket çalışmalarıyla pandemi süreci sorunlarını açığa çıkardılar ve bunları raporlaştırdılar⁷. Daha önce kampüste bir araya gelmemiş ve dayanışmalara dahil olmamış pek çok öğrenci bu süreçte beraber mücadele edilebileceğini deneyimledi. Böylece öğrenciler arasındaki dayanışma sanal da olsa bir araya gelme ihtimallerini ve bu ihtimallerin nasıl kazanımlara dönüşebileceğini her kesimden öğrenciye göstermiş oldu.

⁶ Kaos GL’nin hazırladığı “LGBTİ+ Öğrencileri Nasıl Etkiledi?” isimli Öğrenci Örgütleri Buluşması Sonuç Raporuna [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

⁷ Özyeğin Üniversitesi öğrencilerinin üniversite koşulları ile alakalı yapmış olduğu 600’den fazla öğrencinin katıldığı anket çalışmasının raporuna [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Üniversitelerde Cinsel Taciz ve Saldırıya Karşı Destek (CTS) Birimlerinin kurulması ve politika metinlerinin yazılmasına dair süreçler türlü yollarla engellenmeye çalışılırken, akademiye eril şiddete karşı ifşalar da birbirinden güç bulan kadın ve LGBTİ+ öğrencilerin dayanışmasıyla artıyor. Üniversiteler arası feminist dayanışma ağları kuruluyor, öğrenci toplulukları birbirlerine destek oluyor. Özellikle sosyal medyadan yayılan bu ifşalar, hiyerarşik güç yapılanmasını bütün şeffaflığı ile göstererek akademiye cinsel şiddeti görünür kılıyor. 2019'da Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesinin YÖK'ün sitesinden aniden kaldırılmasıyla kampüste toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine yönelik tahribatın öncül adımları, Ağustos 2020'den sonra İstanbul Sözleşmesinin yürürlükten kaldırılması girişimini takip eden süreçte kendini iyice gösterdi. Bu gelişmeye resmî Gazetede “2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı”na eklenen kadın üniversitelerinin kurulması kararının da eklenmesiyle kadın ve LGBTİ+ öğrenciler “[güvenli kampüs ve şiddetsiz yaşam](#)” taleplerini yinelemek için bir araya gelerek ne İstanbul Sözleşmesinden vazgeçeceklerini ne de kadın üniversitelerinin açılmasına izin vereceklerini sosyal medya eylemlerinde ve meydanlarda haykırdılar ve haykırmaya devam ediyorlar.

2 Ocak 2021'de resmî Gazetede yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğüne Melih Bulu'nun kayyum atanmasıyla başlayan, Türkiye'de Gezi Direnişinden beri gençliğin önde olduğu en yaygın direniş olan Boğaziçi Direnişi⁸ başladı. Öğrenciler “sadece Boğaziçi Üniversitesinde değil; hiçbir üniversitede kayyum rektör istemiyoruz” diyerek üniversiteler ve yurt çapında geniş bir dayanışma ağı yarattılar. Dayanışmaya Türkiye'de ve yurt dışında bulunan mezun öğrencilerden ve akademisyenlerden de destek geldi. 1000'i aşkın gözaltının gerçekleştirildiği, 11 öğrencinin tutuklandığı, 20'yi aşkın ev hapsinin verildiği, öğrencilerin kriminalize edildiği⁹, LGBTİ+ öğrencilerin nefret söylemine maruz bırakıldığı ve hedef haline getirildiği, birçok öğrencinin polis şiddetine maruz kaldığı Boğaziçi Direnişi, bu raporun yazıldığı tarihlerde 100. gününü aşmıştı. Boğaziçi Direnişiyle beraber Türkiye'deki üniversitelerde 70'i aşkın dayanışma kuruldu ve öğrenciler bugün hala düzenli aralıklarla bir araya gelmeyi ve taleplerini yinelemeyi sürdürüyor.

⁸ Sivil Alan Araştırmaları Derneği olarak, 2 Ocak'ta Melih Bulu'nun Boğaziçi Üniversitesine kayyum rektör olarak atanmasından beri devam eden Boğaziçi Direnişinin hafızasına katkıda bulunmak için hazırladığımız kronolojiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

⁹ Gazeteci Beyza Kural'ın kaleme aldığı Haberlerdeki Üniversite raporlarının ilki olan “Boğaziçi Üniversitesi Eylemleri 2021” isimli raporda Boğaziçi Direnişinin ve öğrencilerin hükümet yanlısı yaygın organlarındaki nasıl gösterildiği incelendi. Yayına hazırladığımız rapora [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

3. Araştırma Metodu

Kampüste İfade Özgürlüğü Çalışması kapsamında, 18 yaş üzeri, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve (Covid-19 salgını öncesi) kampüste örgün öğretimde öğrenim gören öğrencilere açık olacak şekilde çevrimiçi anket ve Zoom uygulaması üzerinden yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar yaptık. Üniversite öğrencilerinin kampüste yaşadıkları hak ihlallerini saptayabilmek, karşılaştıkları ayrımcılıkların neler olduğunu açığa çıkarmak, temel hukuki bilgilerini ölçmek ve kampüsteki ihtiyaçlarını belirleyebilmek amacıyla hareket ettik. Haziran 2020 ile Ocak 2021 tarihleri arasında yapılan anket çalışmasını, çevrimiçi bir şekilde yaygınlaştırdık. Sosyal medya hesaplarımız ve iki ayda bir çıkarılan Öğrenci Haberleri Bültenini gönderdiğimiz mail hesapları üzerinden anketi paylaştık. Ayrıca pandemi koşullarından ötürü Zoom uygulaması üzerinden yaptığımız toplantılarda öğrencileri anket ve mülakat çalışmasından haberdar ettik ve öğrencilerin araştırmaya katılmaları teşvik ettik. Bunun sonucunda anket çalışmamıza toplam 266 öğrenci katıldı.

İki aşamalı bir şekilde kurguladığımız araştırma sürecinde mülakata katılacak kişinin anketi doldurmuş olma şartını getirdik. Bunun amacı, öğrencinin ankete verdiği cevapları daha detaylı bir şekilde dinleyebilme imkanı yaratmaktır. Gönüllü ve anonim bir şekilde anketi dolduran kişi eğer mülakat aşamasına dahil olmak istiyorsa, ankette belirttiği mail adresi üzerinden kendisine ikinci aşama için mail attık. Bu şekilde mülakata katılım sağlayacağını söyleyen 65 kişiye mail vasıtasıyla ulaştık ve hatırlatma maillerinin ardından Eylül 2020 ile Şubat 2021 tarihleri arasında 25 öğrenci ile mülakat aşamasını tamamladık. Mülakatları Zoom uygulaması üzerinden çevrimiçi bir şekilde gerçekleştirdik ve katılan öğrencilerin her birinden kayıt için sözlü onam aldık. Mülakata katılan öğrencileri anonimleştirdik.

Anket ve mülakat çalışmaları başlamadan önce Türkiye'deki öğrenci kulüpleri, toplulukları ve inisiyatifleri üzerine üniversite ve şehir bazında araştırma yaptık¹⁰. Üniversite resmî siteleri ve sosyal

¹⁰ **Resmî Kulüpler İçin Tarama:** İlk olarak üniversitelerin öğrenci kulüplerinin olduğu ilgili sayfadaki kulüpleri çekilerek, o üniversite için bir liste hazırlandı. Daha sonrasında kulüplerin sosyal medya hesaplarının olup olmadığı kontrol edildi ve kulübün aktif olup olmadığına bakıldı. Herhangi bir sosyal medya hesabından son 1 yıl içerisinde kulüp tarafından bir paylaşım yapılmışsa, kulüp aktif bir şekilde çalıştığı varsayıldı ve listeye eklendi. **Resmî Olarak Tanınmayan Topluluk/İnisiyatif Tarama:**

Üniversite yönetimi tarafından resmî olarak tanınmayan ya da tanınmayı tercih etmeyen topluluklar/inisiyatifler için ilgili üniversite adıyla ve bulunan şehir üzerinden sosyal medya taraması yapıldı ve buradan iletişime geçilip ilgili üniversitedeki topluluklara/inisiyatiflere ulaşılmaya çalışıldı. Son olarak kişisel bağlantılar ile ilgili üniversitede resmî olmayan topluluklar/inisiyatifler araştırıldı.

Bireysel aktivistler/ Herhangi Bir Kulübe Bağlı Olmayan Öğrencilere Ulaşma: Öğrencilerin yaşadığı sorunları ve mağduriyetleri sosyal medya üzerinden takip ettik ve yapılan çalışmalara katılan öğrencilerle etkileşime geçtik. Öğrenciler ve öğrenci örgütlenmeleri de bu çalışmaları yaparken bizimle iletişime geçerek destek/dayanışma talep ettiklerinde de karşılıklı bir diyalog zemini de başlatmış olduk. **Dernekler Üzerinden**

medya hesapları üzerinden bir tarama çalışması gerçekleştirdik. 46 şehirden 375 kulüp, 50 topluluk ve 96 inisiyatiften oluşan bir liste oluşturduk¹¹. Mail adresi olanlara ve sosyal medyadan ulaşabildiklerimize kendimizi tanıtan bir metnin yanında, tanışma toplantısı talebi içeren mail atarak ve mesaj göndererek iletişim kurmaya çalıştık. 46 şehrin dışında kalan şehirlere ulaşamamanın sebepleri kimi zaman projenin boyutuyla açıklanabilir olsa da üniversitelerdeki kulüp ve topluluk bazındaki örgütlenme pratiklerinin gelişmemesiyle de ilişkilendirilebilir. 2003'ten itibaren çok sayıda yeni üniversite açıldığı ve bu yüzden üniversitelerde oturmuş bir düzen olamadığı için, üniversiteler öğrenci odaklı bir şekilde işleyemediği ya da daha baştan bazı sesleri bastırmaya yönelik hareket ettiği için birçok üniversitede öğrencilerin örgütlenme özgürlüklerini rahatça kullanamadığını gözlemledik. Burada belirtmek gerekir ki, çalışmanın başında ulaşmak istediğimiz öğrenci kulüpleri daha hak odaklı çalışması da beklenen düşünce kulüpleri ve toplulukları, kadın hakları kulüpleri ve toplulukları, LGBTİ+ kulüpleri ve toplulukları ile kültür sanat kulüpleri ve topluluklarını içermekle beraber karşılaşılan veriler ve saha araştırmasının da seyriyle kapsamı genişletilerek meslek ve bölümlere dair açılan kulüpleri de içermeye başladı.

Bu çaba neticesinde, Türkiye'deki resmî öğrenci kulüpleri ve resmî olmayan öğrenci toplulukları ile 50'yi aşkın toplantı gerçekleştirdik. Bu toplantılar pandemi koşulları altında çevrimiçi bir şekilde gerçekleştirildi ve bu sayede Türkiye'nin pek çok farklı şehirden öğrencilerle bir araya gelerek, çalışmamızı tanıtmaya, anketi yayma, karşılaştıkları hak ihlallerini ve ayrımcılıkları öğrenme, iyi örnekleri duyma, öğrencilerin kampüste sürdürdükleri mücadeleyi dinleme şansı elde ettik.

İlerleyen bölümlerde anket ve mülakata katılan öğrencilerin bulunduğu üniversiteleri, öğrencilerin anonimliklerini ve güvenliklerini sağlamak adına, üniversitelerin bulunduğu şehirlerdeki bölgeleri (Doğu Anadolu Bölgesi ya da Marmara Bölgesi gibi) vererek aktaracağız. İstanbul, Ankara ve İzmir'de bulunan üniversitelerdeki deneyimi ise, üniversite sayısının en fazla olduğu üç il olduğu için şehir ismi vererek aktaracağız.

3.1. Anket Çalışmasına Dair

Araştırmanın anket kısmında 76 farklı üniversiteden öğrenci katıldı. Öğrencilerin %84.2'si 18-24, %13.2'si 25-29 ve %2.6'sı ise 30 yaşın üstündedir. Bu öğrencilerin %86.1'i (n:229) lisans, %3'ü (n:8) ön lisans, %1.1'i (n:3) meslek yüksek okulunda eğitim hayatlarını sürdürürken geri kalan %9.1 (n:26)

Öğrencilerle/Kulüplerle İletişim Sağlanması: Görüşülen sivil toplum kuruluşları üzerinden öğrencilerle iletişim sağlanmaya çalışıldı.

¹¹ Kulüp, üniversite içerisinde resmî olarak kurulmuş olan öğrenci örgütlenmesini; topluluk, üniversite içerisinde resmî olarak kurulmamış/kurulmamış öğrenci örgütlenmesini; inisiyatif ise üniversiteler arası olarak çalışma yürüten öğrenci örgütlenmesini ifade etmektedir.

ise yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile uğraşmaktadır. Öğrencilerin %72.2'si (n:192) devlet üniversitesi ve %27.8'i (n:74) de vakıf üniversitesi öğrencisidir.

Ankete katılan öğrencilere siyasi görüşlerini ifade edebilmeleri için “*Politik olarak kendinizi konumlandığınız yer*” başlığıyla, birden çok şıkkı seçebilecekleri bir liste verdik. Bu listeye kendi tanımlarını ekleme seçeneği de sunduk. Anket katılımcılarının siyasi kimlikleri geniş bir yelpazede çeşitlilik gösterse de çoğunluğunun hükümete muhalif çizgide durduğunu gözlemledik:

Feminist	112	Sosyal Demokrat	35
Sosyalist	70	Bu kategorilerin hiçbiri beni tanımlamıyor.	27
Atatürkçü	62	Liberal	26
Anti-emperyalist	58	Bu kategorilere inanmıyorum.	22
Anti-kapitalist	54	Milliyetçi	20
Solcu	53	Anarşist	19
Ekolojist	53	Pasifist	12
Komünist	43	Muhafazakâr	9
Anti-militarist	41	İslamcı	2
Vegan/Türcülük Karşıtı	38	Diğer	11

Hazırladığımız anketin mülakatlarla desteklenmesinin faydasını mülakatlar sırasında öğrencileri dinlerken tekrar gördük. Örneğin hocaların tavrıyla ilgili sorular genelleyci olduğu için yetersiz kalabiliyor. Mülakatlardaki yanıtlardan görüyoruz ki, derste ifade özgürlüğünün sınırları her hocanın yaklaşımına ve her bölümün geldiği siyasal geleneğe bağlı olarak değişiklik gösteriyor. "*Hocalar*" diye bir bütünlük tahayyül eden soruyu yanıtlandırmak oldukça güç olsa gerek. Bu nedenle mülakatlardaki verinin ve alandaki deneyimlerimizin anketlerin yetersiz kaldığı yerlerde tamamlayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra, pandemi koşulları nedeniyle öğrenci gündeminin değişmesi ve hedeflenen sayıda anket katılımcısına ulaşamamız anketlerin temsiliyet gücünü de olumsuz yönde

etkiledi. Anketlerde mülakata katılmayı kabul eden örneklemin neredeyse tümü hak ihlali deneyimlerini paylaşmayı arzu eden öğrenciler olduğu için, iyi uygulamalar ve öğrenci hakları konusunda duyarlı kadrolar hakkında verimiz kısıtlı kaldı. Öncelikli hedefimiz öğrencilerin uğradığı hak ihlallerini onların sesinden dinlemek ve duyurmak olduğu için, bu örneklemin sunduğu verinin çok kıymetli olduğunu düşünüyoruz. Öğretim üyelerinin, idari kadroların, bireysel inisiyatiflerinin ve tavrının öğrencilerin hak ve özgürlüklerini kullanmasında kilit bir rol oynadığı için bir başka çalışmada iyi uygulama ve örneklere odaklanılmasının, bu örneklerin yol gösterici olarak değerlendirilmesinin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.2. Mülakatlara Dair

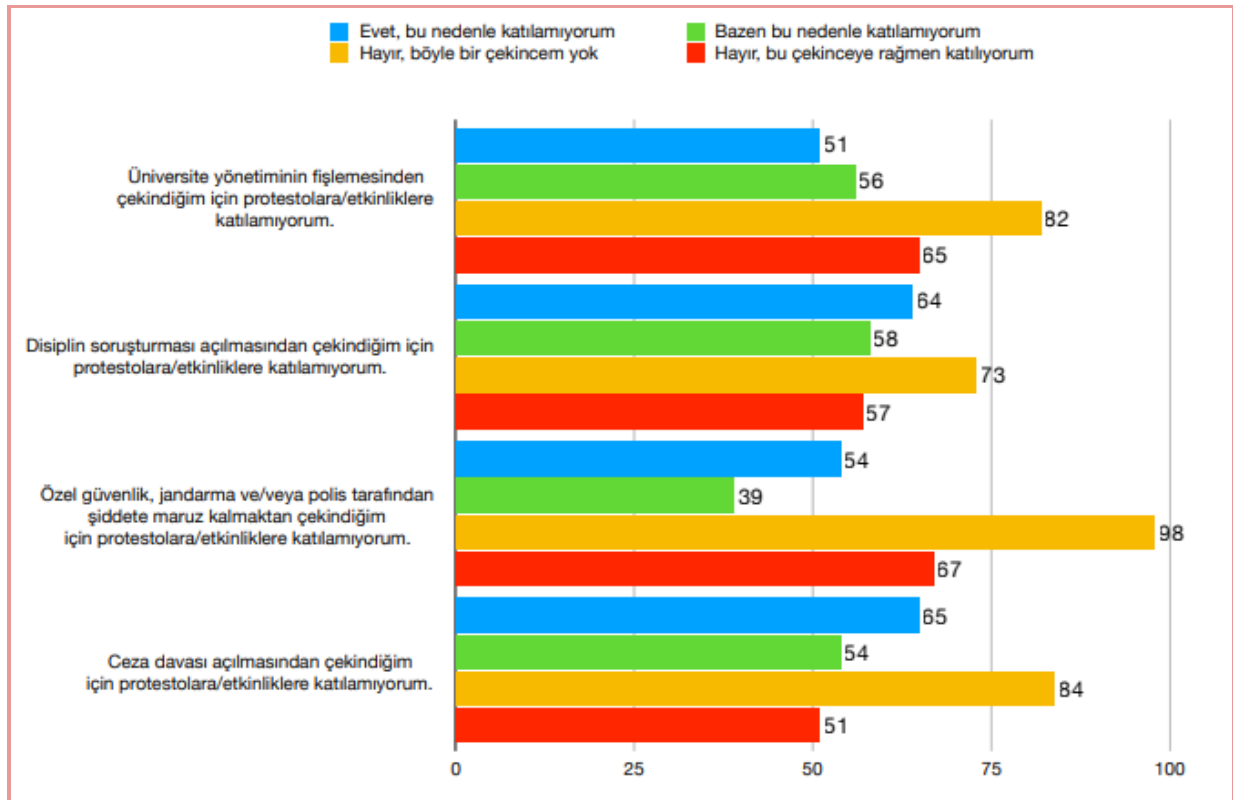
Mülakatları dört ana bölümden oluşturduk. Önce görüşme yapılan öğrencilere üniversite deneyimleri hakkında genel sorular yönelterek üniversiteye gelmeden önce üniversiteye dair beklentilerinin ne olduğunu ve şu anda üniversite ile ilgili düşüncelerini sorduk. İkinci bölümde, öğrencilerin ankette verdikleri cevaplar üzerinden “**Kampüste Ayrımcılık**” üzerine konuştuk. Üçüncü bölümdeki, soruları “**Kampüste İfade, Örgütlenme ve Toplanma Özgürlükleri**” üzerine kurduk. Yine öğrencilerin ankette verdikleri cevaplar üzerinden kulüp deneyimi varsa, kulüp deneyimi ve/yahut soruşturma geçirmişse o sürecin aktarımı üzerinden ilerledik. Son bölümde ise öğrencilerin bir öğrenci olarak ihtiyaçları ve özellikle sivil toplumdan beklentileri üzerine sorular sorduk.

Öğrencilere ankette verdikleri cevaplar üzerinden yanıtlayabilecekleri sorular yönelttik. Örneğin öğrenci başından üniversite disiplin soruşturması geçtiğine dair ankette bir bilgi paylaşmışsa ya da bir ayrımcılığa maruz kaldığını belirtmişse buna dair sorular sorduk. Eğer bunlara dair anketten sağladığımız bir veri yoksa bu soruları ayrıca öğrencilere yönlendirmedik. Mülakatlar yarı yapılandırılmış olduğu için ana mülakat sorularına ve mülakatın yapısına bağlı kalacak şekilde öğrencinin paylaştıkları doğrultusunda sorular ekledik.

Mülakata katılmak istediğini belirten 65 öğrenciye ulaştık ve geri dönüş yapan 25 öğrenci ile mülakatları gerçekleştirdik. Ortalama 1 saat süren ve çevrimiçi gerçekleştirdiğimiz mülakatlara 9 ayrı şehirden ve 18 farklı üniversiteden öğrenci katıldı.

4. Kampüste Bir Araya Gelmek Mümkün Mü?

Bu bölümde öğrencilerin kampüste bir araya gelme ve eylem yapma deneyimlerini etkileyen ve buna dair haklarını kullanmalarına engel olan etkenleri ve ihlalleri tartışacağız. İlk olarak, öğrencilerin üniversitede bir kulüp veya topluluk olarak etkinlik yapmak istediklerinde karşılaştıkları hak ihlallerine değineceğiz. Doğrudan ve dolaylı müdahalelerle öğrencilerin etkinlik yapmasının önüne geçen mekanizmaları mülakat çalışmamızın sonuçları üzerinden aktaracağız. Sonrasında kampüste toplanma özgürlüğünün ihlaline daha ayrıntılı bakmak için kampüs imkanlarından öğrencilerin ne şekilde yararlanıp yararlanamadığını tartışacağız. Bazen çareyi etkinliklerini kampüs dışında sürdürmekte bulan öğrencilerin, kampüste karşılaştıkları bu fiziksel kısıtlamaların neler olduğuna ve bu süreçlerle nasıl baş ettiklerine odaklanacağız. İkinci bölümde, öğrencilerin barışçıl gösteri yürüyüşü hakkının nasıl engellendiğini ve sonrasında da üniversite güvenliklerinin öğrencileri korumak dışında ne türden işlevlere sahip olduğunu, öğrencilerin öznesi oldukları durumları aktararak açıklayacağız.

Anketimizin bir bölümünde öğrencilerin üniversitelerde düzenlenen etkinlik ve eylemlere katılmalarını engelleyebilecek çeşitli çekinceleri içeren önermeleri sıraladık. Üniversitede en az bir eylem ya da etkinliğe katılmış öğrencilerin doldurmasını istediğimiz bu bölümde etkinlik ve eylem için iki ayrı kategori oluşturmanın daha doğru bir veri sağlayacağını sonradan fark etmiş olsak da, halihazırda bu verinin de üniversitede böyle bir çekincenin oldukça yaygın bir şekilde ortaya çıktığını

çıkardığını düşünüyoruz. Fişlenme; şiddete maruz kalma, soruşturma ve ceza davası açılması vs. ihtimaller gibi tedirginliklerden ötürü etkinlik ve eylemlere katılma konusunda çekince belirten öğrenci sayısı bir hayli yüksek. Sarı renkte gözüken ve buna dair çekince yaşamadığını belirten öğrencilerin dışında kalan bütün öğrenciler, bir şekilde ya bu çekinceye rağmen etkinliklere katılmayı seçiyorlar ya da tamamen kendilerini bu alandan çekiyorlar. İlerleyen bölümlerde kampüste toplanma hakkına ve bu hakkın ihlaline dair deneyimleri paylaşacağız.

4.1. Kampüste Etkinlik Yap(ama)ma

Ankara’da okuyan ve eyleme katıldığı için KYK kredisini kaybeden Leyla, üniversitede öğrenci arkadaşlarla iletişimin çok zor olduğunu, eylem ve etkinliklerden öğrencileri haberdar etmenin yönetim tarafından çeşitli yollarla engellendiğini söylüyor:

“Öğrenciye ulaşamıyorsunuz. Bildiri ben arkamı döndüğüm gibi alınıyorsa burada nasıl özgür bir ifadeden bahsedilebilir ki? Hiçbir zaman şeyi hatırlamıyorum ben, rahatlıkla bir bildiri dağıttığımızı ya da afiş astığımızı hatırlamıyorum. Soruyorsun bana emir geldi diyor kaldırıyor. Ben emir kuluyum diyor.”

Sosyal medyanın gücünü de unutmuyarak kampüsteki imkanları kullanmak açısından düşündüğümüzde, bildiri dağıtılamadığı ya da afiş asılamadığı anda, halihazırda bir etkinliğin ya da eylemin görünürlüğü, üniversite tarafından kısmi olarak engellenmiş ya da azaltılmış oluyor. Leyla, okuduğu üniversitenin, öğrencilerin yapmak istedikleri etkinlikleri engellemeye ya da katılımı azaltmaya çalıştığı bir başka örneği daha anlatıyor:

*“[...] etkinlik yapma aşamasında çok sancılı bir süreç var. Tamam yönetim bir sorun çıkarmıyor direkt diyelim; ama şunu yapıyor: Sana etkinlik yapma onayı veriyor ama mekân tahsis etmiyor. Ediyorsa da iki gün sonra başka bir etkinliği aynı güne koyuyor ve senin etkinliğine katılımını azaltıyor. Bu yüzden biz etkinliklerimizin bir kısmını Mezunlar Derneğinde yapıyorduk ama böyle de katılım azalıyor haliyle. Kampüs içerisinde olduğun zaman dersten çıkıp geliyor etkinliğe [öğrenciler]. **Yönetim direkt yapamazsın demiyor ama yapamaman için uğraşiyor.”***

Resmî öğrenci kulüplerinin karşılaştığı bir başka sorun da akademik danışmanlarının onayını almak noktasında karşılarına çıkabiliyor. Ankara’da doktorasını sürdüren Ahmet, kulüplere akademik danışmanlık yapan/yapmayı kabul eden hocanın kim olduğunun çok önemli olduğunun altını çizerek şöyle diyor:

“Eğer akademik danışman, özgürlükçü bir insansa iyi. Ama yani temel hakların kullanımı konusunda birtakım tartışmalı konuları konuşma konusunda ortalama reflekslere sahipse daha üniversiteye ulaşmadan danışman tarafından da bir engellemeyle karşı karşıya kalman gayet olası.”

Bir sonraki bölümde daha ayrıntılı aktaracağımız kulüpleşememenin getirdiği etkinlik organizasyonu yapamamak, etkinlikleri kampüsün olanaklarını kullanarak duyuramamak, etkinliklerin yapılmasını engelleyici yolların yönetimce üretilmesi, akademik danışman engeli gibi sorunların yanı sıra öğrenciler bir de güvenlik görevlilerinin engeline maruz kalıyor. Akdeniz Bölgesinde bir devlet üniversitesinde okuyan Ayşe, kampüste 8 Mart etkinlikleri kapsamında kampüsteki kadın öğrencilerin dilek ve beklentilerini yazabileceği bir kutu hazırlamak istediklerini ve sonrasında da bir etkinlik çerçevesinde, yazılanların anonim bir şekilde okunmasını planladıkları anlattı. Ayşe, üniversite yönetimi ve güvenliğin engeline takıldıkları için kampüs sınırları içinde gerçekleştiremedikleri etkinliği şu şekilde ifade ediyor:

“Okul içerisinde kadın arkadaşlarımız 8 Mart için bir kutu hazırladı. Bütün kadınların dilek ve beklentilerini yazabilecekleri bir kutu. Günün sonunda kutu açılıp okunacaktı. İdare ve güvenlik görevlileri o kutunun orada bulunmasının yasak olduğunu söyledi. Biz etkinliğimizi orada gerçekleştiremeyip bir kafede gerçekleştirmiştik.”

Kampüste etkinlik yapmanın sürekli engellendiğini ve öğrencilerin alternatif çözümler geliştirerek kampüs dışında etkinlikleri sürdürdüğü bir başka örnekte de şöyle anlatıyor:

“Okul içinde çimlik alanlarımız var. Biz orada gitar çalıp şarkı söyleyebileceğimiz etkinlikler yapıyorduk. Güvenlik görevlileri çevreyi rahatsız ettiğimizi ve halay çekmenin yasak olduğunu söylediği için etkinliklerimizi burada yapmamaya, dışarıda yapmaya başladık.”

Beşinci bölümde öğrencilerin örgütlenme özgürlüğünün ihlalini kulüpleşme üzerinden de tartıştığımız için etkinlik yasaklarına ilerleyen sayfalarda tekrar değineceğiz.

4.1.1. Kampüs Kullanımı

Üniversite ile aidiyet bağı kurulmasında ve kamusal alan olarak işlev gösterebilmesinde öğrencilerin kampüsteki tesisler ve bu tesislerin özgürce kullanılabilmesinin önemli bir rolü var. Kampüslerin öğrencilerin sosyalleşmesi ve haklarını kullanabilmeleri ile ilişkisinin bir açmazı da var: Kampüsler yeşil alan, öğrencilerin bir araya gelebileceği bir meydan ve geniş etkinlik alanları açısından yetersizse, öğrenciler arasında sosyal ilişkiler kurulmuyor, üniversiteyle aidiyet bağları kopuyor. Diğer yandan eğer öğrencilerin kampüste varolan imkanları kullanması ya da yeterli imkanlar yaratılmasını talep etmesi için kendi aralarında bağlar kurmuş olmaları, örgütlenebilmeleri gerekiyor. Kısacası, kampüsün bir sivil alan olabilmesi, hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için en öncelikli ihtiyaç fiziksel altyapı, mekanın sağlanması ve öğrencilerin kampüse ulaşımının sürekliliğinin sağlanması.

Kampüs şehirden uzakta bir yere inşa edildiğinde, öğrencilere sürekli bir kampüse ulaşım imkanı sağlanmıyorsa, öğrenciler eğitim dışı faaliyetlere katılmakta zorluk yaşıyor. Şehir içinde bulunan

üniversitelerde fakülteler ve ana kampüs binası arasında mesafe varsa ve diğer binalarda öğrencilerin bir araya gelebileceği fiziksel imkanlar sağlanmıyorsa, öğrencilerin ders çıkışlarında ana kampüs binasında bulunan etkinliklere katılmaları genelde imkansız oluyor. Fakülte binalarında bulunan dersliklere ders saatleri dışında vurulan kilitler, öğrencilerin dersliklerde ders dışı saatlerde bir araya gelip toplanmalarını doğrudan engelliyor. Bir diğer yandan, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi gibi siyasi kutuplaşmanın baskın, öğrenci örgütlenmesinin gelenekselleştiği üniversitelerde kampüsler ve bölümler arası geçişin öğrencilerin siyasi olarak örgütlenmesini engellemekte amacına ulaştığını görüyoruz. 76 farklı üniversiteden anketimize katılan 266 öğrencinin, 22 farklı üniversiteden katılım sağlayan 43'ü kampüsteki alanlara geçişlerinin (diğer fakülte binaları, kütüphane, avlu, kantinler) sınırlandırılmış durumda olduğunu belirtti.

Fiziksel mekanın kullanımındaki engellemeler ve her anlamda kamusal alanın kampüsteki yetersizliğinin öğrencilerin üzerindeki etkisini İstanbul'da fakülteler arası geçişin yasak olduğu bilinen bir üniversitesinde son senesini okuyan Ufuk şöyle özetliyor:

“Öğrenciler arasında doğru düzgün bir bağ yoktu. Sanki tramvaydaki bir grupta ders alıyor gibiydim. Sanki fildişi kulelere hapsolmuşuz da gerçeklikten kopuk bir eğitim alıyormuşuz gibi bir durum hissettim.”

Ufuk yaşadığı deneyimden bu şekilde bahsederken, Ankara'da öğrenimini sürdüren Leyla ise henüz üniversitesinin diğer kampüslerine girebilmiş değil ve fiziksel kısıtlamaların özgürlüklere etkisini basit bir örnekle aktarıyor:

“Ben gelmeden bir yıl önce. Okulun girişinde bir kapı var. O kapı öğrencilerin girişine kapatılıyor rektörlük emriyle. Kapıya şöyle bir yazı asılıyor: ‘Bu kapı öğrenciler için değildir, Öğrenciler diğer kapıyı kullansın. Bu kapı önemli insanların girişine ayrılmıştır.’ Bu ne demek? Bir fakültenin kapısının öğrencilere kapatılması ne demek? Yani böyle bir fakülteden nasıl bir özgürleşme alanı bekliyoruz ki?”

Ege Bölgesinde bir üniversitede okuyan Bahar, kampüslerin şehrin çok uzağında olması ve bölümlerin kampüse dağılımı nedeniyle öğrencilerin çok yalıtılmış bir halde olduğunu, etkinliklerin de kısıtlı olması nedeniyle öğrenciler arasında bir birliktelik kurulamadığını anlatıyor:

“Şimdi zaten bu yalnızlaştırma durumu fiziksel koşullarla çok ilgili. [...] Bu fiziksel koşullar, o yalnızlaştırma politikasını güdenlerin de beslendiği bir şey aslında. Çünkü az insanla karşı karşıya geliyoruz okulda. Hep aynı insanlarla. Hele ki ikinci öğretimseniz... Kimseyi göremiyorsunuz gündüz okula gitmiyorsanız. Sadece işte fakültede iki üç bölümün ikinci öğretimi var. Onların öğrencilerini görüyorsunuz. Yani hani onlarla da arkadaş olmanız lazım anca bir sosyalleşebilmek için. Ama işte gündüz bazen etkinlik vs. bir şeyler oluyordu. Daha sosyal bir ortam olabiliyordu. Ama işte bunlar kendi içine çok kapalı yapılar...”

Bahar'ın bahsettiği şehrin uzakta olmasının getirdiği problemlerin benzerini Karadeniz Bölgesinde şehir merkezine uzakta bir yerde okuyan Cemal de paylaşıyor. Cemal okuduğu üniversitedeki ulaşım sorununun öğrencileri geç de olsa bir araya getiren bir durum olduğunu belirterek sorunu şu şekilde açıklıyor:

“Şehir merkezi normalde 20 dk uzaklıkta. O kadar yoğun ve kötü ki otobüs sistemi, dersten 1 saat öncesinde çıkmamıza rağmen derslere yetişemiyorduk. İki hat gidiyor, bir tanesi çok seyrek gidiyor diğeri sık olmasına rağmen doğru şekilde koordine edilmiyor.”

Kampüslerin şehirden uzak olması ve ulaşımın yeteri kadar sağlanamamasının dışında, öğrenciler kampüs içindeki bir araya gelme mekanlarının da yaratılmadığını ya da öğrencilerin ellerinden birer birer alındığını belirtiyor.

“[...] diğer sosyal alanlar, örgütlenme alanları, kulüpler için yeterli bütçemiz yok şeklinde söyleniyor. Bir yandan da yeni bir rektörlük yapılıyor. Önceki rektörlüğün iki katı arazisinde, iki katı büyüklüğünde... Öğrenciye yönelik değil, ülkenin çoğu yerinde olduğu gibi kendi rantları üstüne genişletme var. Onlara ayrıcalık tanınıyor.”

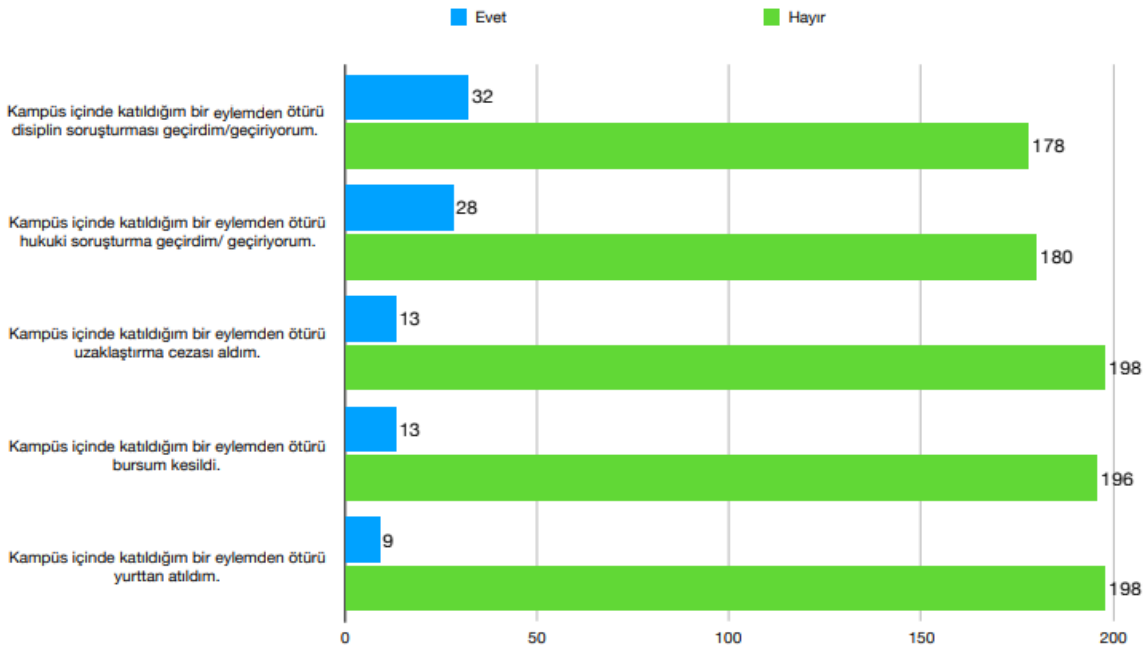
Üniversitede öğrencilerin kampüsten nasıl daha iyi bir şekilde yararlanabileceğine odaklanan bir fiziksel planlama yapmak yerine, öğrencilerin bir araya gelmesini engellemeye çalışmaya yönelik bir motivasyonla hareket edilirken bir taraftan da rant gibi başka ekonomik motivasyonlar devreye giriyor. Böylece öğrencilerin kampüsteki en temel haklarından biri olan toplanma hakkı çeşitli şekillerde engellenebiliyor ve bu üniversitelerde öğrencilerin herhangi bir etkinlik yapmasının önüne geçilebiliyor. Akdeniz Bölgesinde bir üniversitede üçüncü sınıfta okuyan Ayşe de, üniversite yönetiminin kampüs içindeki mekanlara getirdiği kısıtlamadan bahsetti. Üniversite kulüplerinin ve üniversite içinde öğrencilerin sosyalleşebileceği alanların teker teker kapatıldığını aktaran Ayşe, öğrencilerin kendi aralarında kurdukları dayanışma sayesinde, Rektörlüğün izin vermediği etkinlikleri kampüs dışında yaptıklarını belirtiyor:

“Biz kendimiz belirlediğimiz kampüs dışındaki alanlarda etkinlikler yapıyoruz. Kültürel etkinliklerle birbirimizi desteklemeye çalışıyoruz. Ben bu topluluklarla, o topluluklara üye olan arkadaşların sayesinde tanıştım ve öyle katıldım. [...] Biz kendi aramızda bir ağ kurduk. Birbirimize destek oluyoruz.”

4.2. Kampüste Eylem Yap(ama)ma

Yükseköğretim Kurumu (YÖK) Disiplin Yönetmeliğinin kınama cezası gerektiren suçlarından bir tanesi “Yükseköğretim kurumu içinde izinsiz olarak bildiri dağıtmak, afiş ve pankart asmak” olarak belirtilmiştir. Bir diğer “suç” ise bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezasını gerektiren “Yükseköğretim kurumuna ait kapalı ve açık mahallerde yetkililerden izin almadan toplantılar düzenlemek” olarak düzenlenmiştir. Disiplin Yönetmeliğinin 5. ve 6. maddesinde geçen bu ifadeler, “Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına

sahiptir” diyen Anayasanın 34. maddesi ile “herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir” diyen 26. maddesi ile çelişmektedir ve normlar hiyerarşisi bağlamında Anayasanın açıkça ihlalidir¹². Bu bölümde öğrencilerin barışçıl gösterileri kampüs çatısı altında yapmak istediklerinde karşılaştıkları güçlükleri ve “hangi öğrencilerin” eylem yapıp yapamadığını belirleyen etmenleri üniversiteden üniversiteye değişen deneyimler üzerinden aktaracağız.

Anketi dolduran öğrencilerden kampüs içinde düzenlenmiş en az bir eyleme katılmış olanlara birtakım sorular yönelttik. Bunun sonucunda 210 öğrencinin %15'i kampüs içinde katıldığı eylemlerden ötürü disiplin soruşturması geçirdiğini belirtti. 1'i vakıf üniversitesi olmak üzere 17 farklı üniversiteden¹³ 32 öğrenci, kampüs içinde barışçıl gösteri yürüyüşü hakkını kullandığı için böyle bir süreçten geçmiş ya da geçmekte. Soruşturma geçiren öğrencilerden 13'ü uzaklaştırma aldığını; 13'ü bursunun kesildiğini ve diğer 9'u ise yurttan atıldığını belirtti. Hem uzaklaştırma alan hem bursu kesilen hem de yurttan atılan öğrenci sayısı 5. 1 kadın ve 4 erkek öğrencinin bulunduğu bu liste 4 ayrı şehirden 5 ayrı üniversitede okuyan öğrencilerin karşı karşıya kaldığı mağduriyeti göstermekte. Soruşturma geçiren ve ceza alan bu 5 öğrenciden 4'ü yarı zamanlı işlerde çalıştıklarını belirtirken 2'si KYK kredisi de aldığını işaretledi. Sadece ikisi burs ve yarı zamanlı işlerin dışında bir de aileden destek alıyorum dedi. Barışçıl gösteri ve yürüyüş hakkını kullandığını ifade eden öğrencilerin sayılarını bu şekilde detaylı vermemizin sebebi, yönetimlerce yapılan bu ihlallerin sadece belirli üniversitelere özgü

¹² Daha detaylı bilgi için araştırma ekibimizden Mert Batur'un Kampüste İfade Özgürlüğü [makalesine](#) bakabilirsiniz.

¹³ Ankete 76 ayrı üniversiteden öğrenci katıldığını düşünürsek, üniversitelerin %22.4'ünün öğrencilere bu özgürlüklerini kullandığı için soruşturma açtığını görüyoruz.

olmadığını da göstererek Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bu ihlallerle sık sık karşılaşıldığını belirtmek. Bu disiplin cezaları, öğrencinin sadece eylem yapma özgürlüğünün ya da öğrenim hakkının değil; barınma hakkının ihlaline de sebebiyet verirken öğrenciyi ekonomik olarak da zora sokmakta.

Anketi doldurduktan sonra mülakat çalışmamıza da katılan Tarık, Ankara'da kalabalık öğrenci nüfusuna sahip köklü bir vakıf üniversitesinde okuyor. Üniversitede ayrımcılık üzerine konuştuğumuz esnada, üniversitesinde yapılan Onur Yürüyüşü ile alakalı diğer etkinlik ve eylemlerde olmayan sürekli bir kısıtlamaya tabi tutulduklarını şu şekilde aktardı:

“[...] [LGBTİ+ etkinlikleri] daha dikkat çekici oluyor. Daha fazla dikkat ediliyor. Hiçbir topluluğun etkinliklerini izlemiyorlar ama bizimkileri izliyorlar. Onları söylediği şey şu; içeride olumsuz bir şey yaşanabilir ve sizi koruyoruz. Ama etkinlik yapma isteklerimizin çoğu zaman önü kesiliyor. Onur Yürüyüşü için bize bir rota çizildi ama birkaç gün önce rotanın kısaltıldığını öğrendik, bütün dövizlerimiz kontrol ediliyordu. Güvenlikler etrafımızı sarıyordu ve açıklama yaparken güvenlikler 'onu söyleme, bunu söyleme' gibi müdahale ediyordu. Dağılırken bile beraber hareket etmemizi istemiyorlardı.”

Eylem esnasında hem güvenlik hem de üniversite yönetimi tarafından denetime tabi tutulmak, öğrenci topluluğu olarak sürdürülebilirliği sağlamak adına bir çeşit otosansüre dönüşerek öğrencilerde, istedikleri kadar politik olamamaları durumunu yaratıyor. Burada vurgulamak gerekir ki, Ankara Valiliği, 2017 yılında Olağanüstü Hal Uygulaması (OHAL) koşullarını gerekçe göstererek LGBTİ+ etkinliklerini yasaklamıştı ve bu kampüsteki etkinlik ve eylemleri¹⁴ de etkilemişti. OHAL koşulları gerekçe gösterilerek uzatılan yasaklar sadece Ankara'daki kampüsleri etkilemiyor. Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinde okuyan Civan, şehirde süren sokağa çıkma yasağının kampüs deneyimini de bizatihi etkilediğini belirtiyor. Kampüste etkinlik ve eylemlerini sürdüremeyen öğrencilerin bazı şehirlerde kampüs dışında bir araya gelmesinin bu şekilde önüne geçilmiş oluyor. Civan, üniversitesinin bulunduğu şehirdeki durumu şu şekilde açıklıyor:

*“Tam 1300-1400 gündür sokağa çıkma yasağı var. Yani sokağa çıkma yasağı dediğim gösteri yasakları var. Hiç kimse dışarı çıkamaz, gösteri yapamaz. Gösteri yaptığın gibi ya da herhangi bir yürüyüş, bildiri dağıtma anında yaptırım uyguluyorlar. Yaptırım da gözaltı, şiddet, hakaret gibi. Bu yüzden hiçbir etkinlik yapılmıyor. Kapalı salonlarda bazen etkinlikler yapılıyor. O da şu zaten legal olan kurumlar var yani. **Aslında öğrenci kulüpleri de legal; ama onlar için öyle değil.**”*

Civan buradaki “legal” vurgusunu, öğrenci kulüplerinin üniversite yönetimi nezdinde resmî bir örgütlenme olması ile şehirdeki kolluk kuvvetlerinin öğrencileri kriminalize etmeye hazır bir şekilde tutmasının arasındaki çelişkiyi açıklamak için yapıyor. Eylemlerin yapılmasının engellenmesi için bir diğer baskı mekanizması da Akdeniz Bölgesinde bulunan bir üniversiteden geliyor. Kampüste etkinlik

¹⁴ Ankara'daki yasaklara ilişkin daha detaylı bilgiye araştırma ekibinden arkadaşımız Osman Gönülveren'in [makalesinden](#) ulaşabilirsiniz. Ayrıca Ankara'da OHAL yasakları gerekçe gösterilerek engellenen bir başka önemli eylem olan ODTÜ 9. Onur Yürüyüşü ve 18 öğrenci ve bir akademisyenin yargılandığı ilgili davaya ilişkin bilgi için [linke](#) tıklayabilirsiniz.

yasaklarına dair kısıtlamalardan da bahsetmiş olan Ayşe, öğrencilerin eylem yaptıklarında fişlendiklerini ve fişlenmekle kalmayıp ailelerin de polislerce aranarak taciz edildiğini aktarıyor:

“Devlet güçleri ailelerini arıyor. Ailelerini emniyet müdürlüklerine çağırarak çocuklarına göz kulak olmaları söyleniyor. Görüntüler çekilerek çocukların ailelerine izletiliyor.”

Diğer bir örnek ise, üniversitede bulunan belirli öğrenci topluluk ve kulüpleri ile üniversite yönetimi ve kolluk kuvvetleri arasındaki öğrencileri *fişlemeye* yönelik iletişim kanalları. İstanbul’da bir devlet üniversitesinin hükümete de yakınlığıyla bilinen resmî kulübünün, üniversite içinde yapılan muhalif eylemlerde eylemi gerçekleştiren öğrencileri nasıl fişlediklerine dair Korkut durumu şu şekilde özetledi:

“Bir şekilde oraya insanların X öğrenci topluluğunun bizi net bir şekilde afişe etmek için çalıştığını biliyorum. Kameralara almalar olsun, isim vermeler olsun vs. [...] Şu an stant açmaya kalksanız, savaş olmasın diye bir stand açsanız, 20 dakikaya polis gelir fotoğraflarınızı çeker ve sizi de fişleyen X kulübünün öğrencileri olur. Bu artık kanıksanmış bir şey. Herhangi bir örgütlülükte birilerinin polisi arayacağını biliyoruz.”

Eylem ve etkinliklerden diğer öğrencileri haberdar etmenin, eylem ve etkinliklerin organizasyonunu yapmanın önündeki bir diğer büyük engel de üniversitelerde bulunan özel güvenlik birimleri ve kolluk kuvvetleri oluyor. Bir sonraki bölümde¹⁵, eylem ve etkinliklere katılan sivil polislerin yarattığı baskıyı ve Leyla’nın verdiği örnekteki gibi afişlerin asılmasına izin vermeyen özel güvenlik birimlerinin kampüs içinde ve öğrenciler arasında yarattığı tedirginliği tartışacağız.

4.2.1 Kampüste “Güvenlik” Sorunu

2019-2020 eğitim-öğretim yılında Covid-19 salgını henüz başlamadan önce üniversitelere yayılan yemekhane protestoları sürüyordu. İstanbul Teknik Üniversitesinden öğrenciler özel işletmelerin fiyat politikasına karşı boykotlarını sürdürürken, üniversitenin ÖGB’ye bağlı görevlilerinden biri bir öğrenciye saldırmakla öğrencinin boğazını sıktı¹⁶. Sonrasında ise şiddet uygulayan güvenlik görevlisine değil; orada bulunan 4 öğrenciye soruşturma açıldı ve öğrencilere uzaklaştırma cezası verildi. Yargıya intikal eden süreç neticesinde öğrencilerin cezaları iptal edildi ve kararda ifade özgürlüğü de hatırlatılarak şu ifadelerle yer verildi:

“İstanbul 4. İdare Mahkemesi, İTÜ yönetimi tarafından öğrenciler hakkında verilen disiplin cezalarını iptal etti. Kararda özellikle ifade özgürlüğü açısından önemli vurgular vardı: ‘Somut olayda; davacının, üniversite içerisindeki özel işletmelerinin pahalı fiyatlarını protesto etmek amacıyla <alkış yapmak, duvarlara vurmak, ıslık çalmak ve çeşitli şekillerde

¹⁵ Üniversitedeki ÖGB ve kolluk kuvvetlerine dair tartışmayı bu başlık altında yapmayı uygun görmemizin sebebi, ÖGB ve kolluk kuvvetleriyle öğrencilerin karşılaşmalarının yapılan etkinliklerde olmaması değil; bir eylem ve/yahut protesto esnasında daha çok yaşanıyor olması.

¹⁶ Sürecin nasıl işlediğine dair daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

ses çıkarmak> şeklinde yapılan protestoya katılmasının ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçası olduğu konusunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır.”

Aylarca süren hak arama mücadelesi sonucunda cezaları iptal edilen İTÜ’lü öğrencilerin karşılaştıkları bu hak ihlali, basına yansıyan güvenlik şiddeti haberlerinden sadece biri. Bir de buzdağının görünmeyen yüzü var. Türkiye’de bulunan 200’ü aşkın üniversitede, her ihlal basın yoluyla yayılma şansı elde edemiyor ve basında yer bulmadığı için ses getiremiyor. Bu bölümde anket ve mülakat çalışmalarında topladığımız veriler üzerinden üniversite öğrencilerinin üniversitede bulunan ÖGB, polis, sivil polis ve jandarmalara bakışını ve karşılaşmaları aktaracağız.

Öğrencilere öncelikle, buldukları üniversitede özel güvenlik, polis ve/veya jandarma olup olmadığını sorduk. 266 öğrenciden %90’ı (n:239) üniversitelerinde özel güvenlik bulunduğunu ve 29 ayrı üniversiteden olan %31’i (n:81) ise polis ve/yahut jandarmanın bulunduğunu bildirdi. Öğrencilerin %6’sı bulunduğu üniversitede özel güvenliğin ve %13.5’i ise polis ve/yahut jandarmanın olup olmadığını bilmediğini işaretledi.

Kampüsteki güvenliğin öğrencilerde ne gibi bir karşılığı olduğunu anlamak için öğrencilere 3 ayrı önerme sunduk. “*Kampüsteki etkinlik veya gösterilerde bir saldırıya maruz kaldığımda özel güvenlik, jandarma ve/yahut polis beni korur.*” ilk önermesine¹⁷ öğrencilerin %42’si (n:112) kesinlikle katılmadığını ve sadece %12’si (n:33) kesinlikle katıldığını belirtti. “*Kampüste katıldığım öğrenci etkinliklerinde güvenlik kuvvetlerince takip edildiğimi düşünüyorum.*” ikinci önermesine¹⁸ ise öğrencilerin %25’i (n:66) kesinlikle katılırken %24’ü (n:64) kesinlikle katılmadığını belirtti. Turnikelerle üniversitelere giriş çıkışların daha sıkı denetime tabii tutulmasının öğrenciler tarafından nasıl karşılandığını anlamak için hazırladığımız “*Kampüse girerken kimlik gösterilmesi ve turnikeden geçilmesi zorunluluğuna karşıyım.*” önermesine¹⁹ ise öğrencilerin %24’ü (n:63) kesinlikle katıldığını belirtirken %35’i (n:93) kesinlikle katılmadığını belirtti.

Ankette çıkan sayıların, sahadaki yani kampüsteki karşılıklarına mülakatlar üzerinden baktığımızda ise mülakatlara katılan 26 öğrencinin %62’si (n:16) “*Kampüsteki etkinlik veya gösterilerde bir saldırıya maruz kaldığımda özel güvenlik, jandarma ve/yahut polis beni korur.*” önermesine “kesinlikle katılmıyorum” diye cevap verdi. Öğrencilerin üniversitedeki güvenlik önlemlerine dair en çok tekrarladığı konu, güvenliklerin öğrencilere ayrımcılık yaparak yaklaştığı ve “öğrenciye göre” güvenlik önlemi aldıklarını tekrarlamaları oldu.

¹⁷ Pek katılmıyorum: 36; Ne katılıyorum ne katılmıyorum: 32 ; Biraz katılıyorum: 27 ; Bu konuda bir bilgim yok:26.

¹⁸ Pek katılmıyorum: 31; Ne katılıyorum ne katılmıyorum: 36; Biraz katılıyorum: 24; Bu konuda bir bilgim yok:45

¹⁹ Pek katılmıyorum: 44; Ne katılıyorum ne katılmıyorum: 32; Biraz katılıyorum: 20; Bu konuda bir bilgim yok:14

Marmara Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinde okuyan Ateş, üniversitelerinde yaşanan bir olaya tepki göstermek için basın açıklaması yapmak isteyen öğrencilerin eylemine OHAL gerekçe gösterilerek gözaltıların da yapıldığı polis müdahalesini anlattı. Bu eylem esnasında “milliyetçi” diye tanımladığı öğrencilerin basın açıklaması yapmak isteyen öğrencilere saldırdığını ve polisin tavrının eylem yapan öğrencileri korumaktan uzak olduğunu şu şekilde aktardı:

“[...] bahsettiğim kavgadan sonra muhalif öğrenciler polisler tarafından kampüs dışına kadar süpürüldü. [...] Milliyetçi öğrencilerden bazıları birkaç kere daha taş attı. Polisler bizi korumak için bizi ablukaya aldı, sonra bir baktık gözaltına alınıyoruz. Öğlen 12 gibi alınmıştık, gece 3’e kadar tuttular bizi. Özellikle gözaltı aracında bazı öğrencilere daha sert davrandılar. Hakarete varan laflar ettiler. Darp raporu aldığımız sırada otobüsteki birkaç öğrenciye fiziksel şiddet uygulandı.”

İstanbul’da okuyan Ufuk, yukarıda bahsettiğimiz, 2020’nin başında yemekhane eylemleri kendi bulunduğu üniversitede de sürerken güvenliğin öğrencilere karşı değişen tutumunu şu şekilde aktarıyor:

“Yemekhane eylemlerinde, rektöre yakın olan gruplar hem okul içinde hem de önünde rahatça basın açıklaması yapmıştı. Ama diğer öğrencilere toplandığında saldırmış.”

Öğrenciden öğrenciye değişen muamelenin dışında, kampüse girmekte hiçbir zorluk yaşamayan ve öğrencilere karşı saldırgan bir tutum sergileyen kolluk kuvvetinin görev yetkisini nasıl kullandığını başka bir örnekle de açıkladı Ufuk. Üniversitelerinde okuyan bir öğrencinin intiharı üzerine, öğrenciler arkadaşlarının anısını yaşatmak için bir amfiye onun ismini vermek istiyor. İntihar eden arkadaşlarını anmak için bir araya gelen öğrenciler için çok sayıda polisin kampüse girdiğini ve öğrencilere saldırdığını şu şekilde anlatıyor:

“X isimli bir öğrenci intihar etmişti. Bunun üzerine öğrenciler okulda bir amfiye adını vermek istediler. Özel güvenlik ve kamu görevlisi, çete gibi öğrencilere saldırdı. Ertesi günü bunu da protesto etmek için gittiğimizde iki otobüs dolusu çevik X Fakültesinin altındaki merdivenlerde bizi kıştırdılar. Oturmak yok, slogan yok, yoksa müdahale ederiz dediler. Orada slogan atmadık. Çıktık oradan. Okuldan çıktığımızda, X Fakültesinin arasındaki sokağa çıktığımızda slogan atmaya başladık. O anda aşağı tarafta 3-5 polis önümüzü kesip slogan atmamamızı söyledi.”

Bir başka örnek de, Ankara’da muhalif öğrenci geleneğiyle de bilinen bir devlet üniversitesindeki güvenliğin öğrencilere uyguladığı cinsel taciz ve saldırı üzerine. Burada öğrenimi sürdüren Canan, öğrencilerin kendilerini güvende hissetmediklerini, yönetimin bu konuya dair sessiz kaldığını ve kampüsteki güvenliğin üniversitenin özerk yapısına ciddi zarar verdiğini şu şekilde anlatıyor:

“[...] mesela geçtiğimiz mezuniyette, en son mezuniyette rektörün korumalarından biri, bir kadın öğrenciyi tecavüz tehdidi ile darp etti. Ve o adam hâlâ görevi başında. Yani gözümüzün içine bakıyor, yüzünden pislik akıyor, hâlâ yanımızdan geçiyor. Bence bu tanımı gereği kampüs ortamıyla çelişen bir şey. **Şimdi ben orada bir etkinliğimi gerçekleştirmek isterken eğer yönetim (benim oyumla seçilen de değil atanmış bir yönetim) oraya polis sokuyorsa bu demek ki benim can güvenliğim sıfır.** Ben kendi özel alanımda dahi istediğim gibi yürüyemiyorum, gezemiyorum, hareket edemiyorum. [...] Dolayısıyla güvenli kampüs dediğimiz şey özerk bir kampüs olmalıdır, bence en önemlisi budur. Ve aynı zamanda karar mekanizmalarını bileşenlerin oluşturduğu bir kampüs olmalıdır.”

Canan, öğrencilerin güvenliğini sağlamak için orada olması beklenen güvenliklerin, öğrenciler için tehdit oluşturduğunu ve bu durumun üniversitenin özerk yapısına da bir müdahale olduğunun altını çizirken Ateş de üniversite güvenliğinin ondaki karşılığını şu şekilde açıklıyor:

“Bir süre sonra tanınıyorsunuz zaten, güvenlik tarafından sürekli takip ediliyorsunuz. Birçok arkadaşımız güvenlik tarafından engelleniyordu üniversiteye girerken. Kimliklerinin fotoğrafını çekmeye çalıştılar. Bu fişlemeye kadar gider. [...] Güvenliğin tek amacı gerçekten net söyleyebilirim, ‘aman üniversitede öğrenciler bir araya gelmesin.’”

Korkut’un bir önceki bölümde fişlenmeye dair verdiği örnek ile Ateş’in güvenlik tarafından öğrencilerin kimlik fotoğraflarının çekilmesinin nasıl bir karşılığı olabileceğine dair örneği yine Korkut’tan dinledik. Kampüs içinde gerçekleştirilen savaş karşıtı bir eyleme birkaç dakikalığına katılan ve burada görüntüleri alınan Korkut’un daha sonra tutuklu bir şekilde yargılanmasına giden sürecin başındaki kampüs içinde maruz kaldığı polis şiddeti Korkut şu şekilde aktardı:

“[...] o sırada kütüphanedeydim. Ders çalışıyordum, çıkarken iki tane polis yanıma geldi. İşte dediler ki otoparka gel. Kimlik tespiti yapalım konuşalım. OHAL vardı o zaman. Çok sert işkenceler olsun, ihlaller olsun had safhada. O sırada ‘Niye geliyorum ki?’ diyemiyorsun. Direnmedim, kafamda şey vardı. Eylemi düzenleyenlerden biri değilim. Slogan atmadım falan diye düşünüp tamam dedim. O sırada sanki GBT yapacaksan da burada yap desem sanki şey gibi hissedecekler, bu çocuk kesin suçlu da böyle hissediyor. Başa gelen çekilir mantığıyla gittim ben de. Birkaç soru sordular. Küfür cebir şiddet vardı tabii. [...] İki saat polis otosunda şiddet gördüm dayak yedim onu biliyorum.”

Kamuoyuna yansımayan bir başka örnek ise Akdeniz Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinden. 2015 senesinde bir anma düzenlemek için bir araya gelen öğrencilerin polislerce darp edilerek kampüs içinde bulunan “Karanlık Oda” denilen yerde saatlerce bekletildiğini anlatan Ayşe’ye “Karanlık Oda” derken neyi kastettiği sorusunu yönelttik:

“Okulun kendi güvenliği, kendilerince öğrencilere polisin gelmesini bekletmek için, okulun bodrum katında eşyaların konulduğu yerler var, orada beklettiler. Güvenlikle beraber polisler gözaltı işlemi yapmaya çalışıyor. Bunu bir kere uyguladılar, büyük bir tepki oluşunca bir daha uygulamadılar.”

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Akademisi'nin hazırladığı “Öğrencileri Hedef Alan İfade, Toplantı, Gösteri ve Örgütlenme Özgürlüğü İhlalleri (2015-2019)”²⁰, üniversitelerde karşılaşılan bu şiddet vakalarına dair elimizdeki en önemli sayısal veri içeren bilgi notu niteliğinde. Bu raporda, TİHV'e ulaşan vakalar içinden 2015 ile 2019 yılları arasında toplam 720 öğrenci barışçıl gösteri ve toplantı esnasında yaralandığı belirtiliyor. Bu 720 öğrencinin 252'sinin yani %35'inin ise saldırılara kampüs içinde maruz kaldığı bilgisi paylaşılmış. TİHV'in hazırladığı raporda vurguladığı üzere, bu sayılar onlara ulaşan öğrenciler üzerinden bildirilmiş sayılar. Mülakat ve saha çalışmamız üzerinden söyleyebiliriz ki, öğrencilerin okudukları üniversitede demokratik ortamın tahsis edilememesi ve yönetimin baskıcı yapısı, buldukları şehrin sosyo-kültürel yapısı, üniversite içinde öğrencilerin dayanışma pratiklerinin oluşamaması ve sivil toplum örgütleri ile öğrencilerin bağlarının Türkiye'nin bazı bölgelerinde zayıf kalması, öğrencilerin kampüslerde yaşanan hak ihlallerini kamuoyu nezdinde gündemleştirmesine teşkil edebiliyor.

²⁰ Davas, Aslı, Tekin Serdar. “[Demokratik Yurttaşlık Alanının Daraltılması TİHV Akademi Bilgi Notu 1: Öğrencileri Hedef Alan İfade, Gösteri ve Örgütlenme Özgürlüğü İhlalleri](#)”, TİHV Akademi, 2021.

5. Öğrencilerin Örgütlenme Sorunu: Topluluk Olarak Kalmak Mı Kulüpleşmek Mi?

Bu bölümde anket ve mülakatlardan çıkan veriler çerçevesinde, kampüste örgütlenme pratiklerinin nasıl olduğuna, üniversitelerin resmî kulüplerinin işleyişleri, statülerinin düşürülmesini, kapatılmasını, hiç açıl(a)mamasını ve açılmasının teklif dahi edilemediği durumları örneklendirmeye çalışacağız.

Üniversitede ifade ve örgütlenme özgürlüğüne müdahalelerin en gözlemlenebilir olduğu alanlardan biri de resmî kulüpler ve (resmî olmayan) öğrenci topluluklarının üniversitedeki varlıklarına karşı dolaylı ve doğrudan engellemeler, tehditler ve baskı mekanizmalarıdır. Resmî kulüpler, etkinliklerin içeriğinin ve katılımcıların üniversite yönetimi tarafından denetlenmesi ve soruşturulması, etkinliğe katılan öğrencilerin fişlenmesi, etkinliklere sivil polislerin katılması, etkinliklere en baştan izin verilmemesi ya da etkinlik yapılacak yerin öğrencilere tahsis edilmemesi gibi problemlerle karşılaşırken; resmî olmayan öğrenci toplulukları ise bütün bunlara ek olarak resmîyete kavuşmamış bir şekilde kampüste var olmaya çalıştıkları için türlü diğer yetersizliklerle karşılaşmaktadırlar. Bunlardan bazıları kendilerine ait bir odalarının olmaması, bütçeden yararlanamamak, tanıtım günlerinde ve belirli günlerde stand açamamak (ya da açılmasının engellenmesi) ve diğer öğrenciler nezdinde çok fazla görünür olunamadığı için bilinmemek şeklinde sıralanabilir²¹. Bu bölümde mevcut siyasi iktidarın üniversitelere etkisini, Yükseköğretim (YÖK) Kanunundaki²² açıkları, üniversite yönetimlerine verilen geniş takdir yetkisini ve bir önceki bölümde bahsettiğimiz eylem ve etkinlik yasakları ile üniversite güvenliğinin sadece şehirden şehire ya da üniversiteden üniversiteye değil; rektörden rektöre de değiştiğini, kulüpleşme faaliyetleri başlığı altında anket ve mülakat sonuçları üzerinden aktaracağız.

Araştırma sonuçlarına baktığımızda, birçok üniversitede resmî kulüp ve resmî olmayan topluluklardaki problemler her ikisinde de ortaklık içerebilmekle beraber bazı şehirlerde bulunan üniversitelerde bunların hiçbirine de rastlanmayabiliyor. Örneğin kulüpleşmelere zaten izin verilmediği gibi üniversite içindeki toplulukların etkinlik yapmasına da izin verilmiyor. Afiş asmak ve bir araya gelerek toplanmak üniversite yönetimi ve güvenliğinin radarına girmek anlamına geleceği gibi öğrencilere soruşturma açılabilceği ihtimalini de beraberinde getirebiliyor. Araştırma metodu kısmında bahsettiğimiz üzere, her şehirden üniversite öğrencisine ulaşamadık ve mülakat

²¹ Örneğin, pandemi kaynaklı çevrimiçi bir şekilde yapılan oryantasyon programına Hacettepe Üniversitesinin resmî kulübü olan Kuir Araştırmaları Kulübünün (QueerDeer) videosu dahil edilmedi. Bu [fobik sansür](#), Ankara'daki LGBTİ+ etkinliklerine yönelik OHAL döneminden kalan yasak kararı gerekçe gösterilerek meşrulaştırılmaya çalışıldı.

²² [Yükseköğretim Kanunu, No. 2547, 6/11/1981](#)

gerçekleştiremedik. Ulaşabildiğimiz öğrencilerle yaptığımız görüşmelerden ve bir buçuk senelik saha deneyimimizden doğru baktığımızda, bu sorunun sebeplerinin yeni açılan üniversitelerde öğrenci temsiliyetinin güçlendirilmemesi, öğrencilerin üniversite konusunda etkin rol oynayabilecekleri alanların açılmaması, öğrencilere bir araya gelme imkanlarının tanınmaması ile üniversite yönetimlerinin baskıcı ve ayrımcı bir şekilde işlemesi olduğunu sıralayabiliriz. Bunun dışında Mart 2020’den beri süregelen Covid-19 salgın koşullarının yarattığı imkansızlıklar, teknik yetersizlikler ve öğrenciler arasındaki iletişimin ciddi ölçüde sekteye uğraması, öğrencilerin bir araya gelmelerini engelleyen bir diğer etmen olarak sıralanabilir.

Anket ve mülakat sonuçlarına geçmeden önce kısaca genel bir tablo çizmek gerekirse, 1981 senesinde yürürlüğe girmiş olan YÖK Kanununda üniversite kulüplerinin kurulmasına dair bir ibare bulunmaması sonucu, üniversite kulüplerinin kurulması, sürekliliği ve kapatılmasına dair süreçlerin hepsi üniversite yönetimlerinin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu nedenle, her üniversite kendi karar mekanizmasını yaratmış ve her defasında rektöre, yönetime ve siyasi konjonktüre göre de değişebilen süreçler işletmiştir. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfının (TÜSEV) 2013 senesinde yayınladığı “Üniversite Öğrencilerinin Örgütlenme Özgürlüğü”²³ isimli raporunda, YÖK Kanununun kulüp kurmak gibi konularda bir standart belirlemediğini açıklarken aynı zamanda da YÖK Disiplin Yönetmeliğinin²⁴ maddeleri gerekçe gösterilerek kulüplerin, yönetimin ve daha ziyade rektörün inisiyatifinde olacak şekilde kapatılmasının yolunu açtığını belirtmiştir.

Ankete katılan 266 öğrenciye resmî bir kulübe üye olup olmadıklarını sorduk. 265’inden %55’i (n:145) üye olduklarını belirtirken %45’i (n:119) herhangi bir kulübe üye olmadığını belirtti. 145 öğrenciden 143’ü öğrenci kulüplerinde aktif rol aldığını belirtti. %4’e tekabül eden 10 öğrenci ise, kulübünün kapatıldığını ve/yahut açılmasına izin verilmediğini belirtti. Anketteki “*Üniversitede kulüpleşmek istediğimizde üniversite yönetiminin bizi destekleyeceğini düşünüyorum.*” önermesine ise 95 öğrenci kesinlikle katılmadığını, 49’u pek katılmadığını ve 27’si ise kesinlikle katıldığını belirtti. Ayrıca 55 öğrenci kulüp kurmak için başvuru yaptıklarını ama çeşitli gerekçelerle kulübün açılmasının engellendiğini ve/yahut kabul edilmediğini belirtti. Bu da ankete katılan öğrencilerin yarıdan fazlasının üniversite yönetimine kulüp kurulma sürecinde güven duymadığının nedenini açıklayan bir istatistik olarak verilebilir.

Anket katılımcılarından Ege Bölgesinde bulunan ve öğrenci nüfusu kalabalık bir üniversitede okuyan bir öğrenci, üniversite yönetiminde bütün kulüplerin kapatıldığını ve tekrar en baştan başvuru yapılmasının istendiğini belirtti. İki sene önce gerçekleştirilen kulüpleri kapatma ile ilgili gerekçede²⁵

²³ Rapora [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

²⁴ [Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği](#), 18/08/2012.

²⁵ Dokuz Eylül Tıp Fakültesi Dekanlığı Öğrenci Toplulukları, “[DEÜ Tıp Fakültesi öğrenci kulüplerinin dekanlığa bağlı olarak yeniden açılması](#)”, Çevrimiçi Dilekçe.

tüm kulüplerin rektörlük bünyesinde tekrar kurulması gerekliliği olarak gösterildiğini ekledi. Ankete katılan bir başka öğrenci ise şehrin tek üniversitesi olan ve Marmara Bölgesinde bulunan üniversitesi bünyesinde “Kadın Hakları Topluluğu” adı altında çalışmalar yürütürken başvurdukları kulüpleşme sürecinde, kurulun “kadın” ifadesinden rahatsız olduğundan bahsetti. Kurul, açılması talep edilen kulübün isminin “insan hakları” içerecek şekilde düzenlendiği takdirde açılabileceğini söylemiş; fakat çıkan tartışma sonucu kulüp açılmamış. İki diğer örnek ise İzmir’de bulunan iki devlet üniversitesinde kapatılan sosyoloji kulüpleri ile ilgili. İlk üniversite örneğinde, “Sosyoloji Kulübü” kurulmak istenmiş ama daha önce açılan Sosyoloji Kulübü kapatılmış olduğu için, üniversite yönetimi başvuruyu işleme bile almamış. İkinci üniversitede yaşanan durumda ise, halihazırdaki aktif bir şekilde çalışan Sosyoloji Kulübü “Kürtçülük” yaptıkları gerekçesiyle kapatılarak, hükümet yanlısı bir akademisyenin danışmanlığında tekrar kurulmuş. Uygulamalardaki bu farklılıklar, yukarıda bahsettiğimiz üniversite yönetimlerine verilen geniş yetki çerçevesinde değerlendirilebilir. Bir sonraki alt başlıklarda, yukarıda verilen istatistiki verilerin değişen şehir ve üniversitelerdeki karşılıklarına odaklanarak öğrencilerin kampüs deneyimleri üzerinden üniversitelerdeki örgütlenme özgürlüğüne dair yapılan ihlalleri tartışacağız.

5.1. Kulüplerin Kapatılması ve Sürdürülebilirliği

Vakıf ve devlet üniversitesi fark etmeksizin resmî kulüp statüsünü taşıyan öğrenci toplulukları çeşitli dönemlerde yönetim tarafından kulüplerinin kapatılabileceği tehditlerine maruz kalmakta ve etkinlik yapmak istedikleri zaman ciddi hak ihlalleriyle karşılaşmaktalar. Burada halihazırda kulüp statüsünde bulunan toplulukların kapatılma tehditleri ve sürdürülebilirliklerini tartışacağız.

Anket çalışmamızda İstanbul’daki bir vakıf üniversitesinde okuyan İnsan Hakları Kulübünde aktif çalışmalarda bulunan bir öğrenci; hak savunuculuğu yapan bir kulüp olarak, etkinlik düzenlerken Öğrenci Dekanlığıyla ciddi problemler yaşadıklarını ve kulüplerinin iki kez kapatılmakla tehdit edildiğini aktardı. Tehdit ve baskılarla öğrencilerin örgütlenme haklarını ihlal eden bu tavır, aynı zamanda etkinlik yapılmasının engellenilmesi, çağrılacak kişilere ve formata üniversitenin müdahil olunması ve öğrencilerin bir araya gelerek tartışma ortamının yaratılmasına izin verilmemesi gibi sebeplerle öğrencilerin ifade ve toplanma özgürlüklerinin ihlaline dair de önemli bir örnek olarak sunulabilir. Buna benzer bir başka örnek de, Akdeniz Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinin Sinema ve Tiyatro kulübünün rektörlük tarafından aniden kapatılmasına dair Ayşe’nin verdiği örneği:

“Oyun salonu ve kafelerin olduğu bölüm de 2 yıl içerisinde olumsuz hareketlere sebep olduğu düşünüldüğü için rektörlük tarafından kapatıldı. Biz kapatılan kulüpler için dilekçeler sunduk; ancak rektörlük okul içerisinde kültür ve sanat faaliyeti olmasını istemediğini belirterek bizi reddetti. Bizimle görüşmeyi de reddetti. Bize herhangi bir açıklama yapılmadan kulüpler kapatıldı.”

Mülakata katılan ikinci üniversitesini okuyan ve mülakat esnasında üniversite 3. sınıfta okuyan Ayşe, 2017 senesindeki rektör değişimi sonrasında, önce etkinliklerin yasaklandığını sonra kulüplerin ve sonra da üniversitede öğrencilerin bir araya gelebildiği mekanların teker teker kapatıldığını aktarırken üniversiteyi “*tamamen olumsuz bir alan*” olarak tanımlıyor. Üniversite yönetiminin sadece kulüplerle yetinmeyerek kampüsteki ortak alanları da kapatma girişiminin öğrencileri “*kendi kabuklarında yaşamaya ittiğini*” söylese de, bu durumun üniversitede bir şeyler yapmak isteyen öğrenciler arasında yönetime karşı kazanımla da sonuçlanan bir dayanışma ağı oluşturduğunu da ekliyor.

Üniversite yönetiminden doğru baskılar sürerken bir yandan da öğrenci kulüplerinin sürdürülebilirliğine dair sıkıntılar yaşanabiliyor. Türkiye’de son 20 senedir 120’yi aşkın yeni üniversite açılmasıyla beraber henüz birçok üniversitede kulüplerin sürdürülebilirliğine dair konuşmak için erken olsa da, yeni yeni filizlenen ya da mevcut bulunan kulüp kültürüne sahip çıkılması gerektiğini Ankara’da bir üniversitede doktora çalışmalarını sürdüren Ahmet üniversitelerdeki resmî olmayan toplulukları da tartışmaya dahil ederek vurguluyor:

“Bir kuşak öğrenci bitince topluluk da bitti. Bunu sağlayabilmek çok önemli bence. Topluluk ve kulüplerde üst sınıflarla alt sınıflar arasında diyalog ve kontağı sağlayıp kulüplerin ve toplulukların dönemler arasında sürekliliğini sağlayabilmek, demokratik bir gelenek oluşturabilmek için çok önemli.”

Ahmet aynı zamanda kulüp kurulmasının çok zahmetli ve emek isteyen bir süreç olduğunu söylüyor ve bu zahmetle kurulan kulüplerin özellikle günümüzde çok kolay kapatıldığına işaret ederek kulüplerin devamlılığını sağlamanın öğrenciler için elzem olduğuna dikkat çekiyor. Ankara’da bir vakıf üniversitesinde okuyan Tarık ise, kulüplerin sürdürülebilirliğini sağlamak için öğrencilerin söylemlerinde ya da yaptıkları içeriklerde çeşitli kısıtlamalara, revizyonlara ya da değişikliklere gitmesi gerektiğini anlatıyor.²⁶ Üniversitede LGBTİ+ hakları ile alakalı çalışmalar yapan resmî bir kulüp olmanın devamlılığını sağlamak için “politikleşmek” konusunda ödün vermek gerektiğini şu şekilde açıklıyor:

“[...] bazı etkinlikleri yaparken çok çekiniyoruz, etkinlik yaparken okulun bizim topluluğumuzu kapatıp kapatmayacağını düşünüyoruz. Politikleşmek istediğimizde kulüp kapanmasın diye politikleşmiyoruz. Bu bizim kendi aramızdaki çatışmaları da artırıyor ve dayanışmamızı zayıflatıyor.”

Görünür olmayan bir baskı yoluyla otosansüre teşvik eden üniversite yönetimleri, kimi zaman öğrenciler arasındaki iletişimi de etkileyerek onlar arasında kurulan dayanışma ve destek mekanizmalarını da kırabiliyor.

²⁶ Burada da yine ayrıca altını çizmek isteriz ki, bu temel 3 hak birbiriyle sürekli kesişmektedir. Yani bu başlık özel olarak örgütlenme hakkı üzerine olan ihlalleri açığa çıkarmayı hedeflese de bir yandan da ifade ile toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına dair ihlalleri de içerebilir, içermektedir.

Bu bölümde resmî bir kulüp olarak varlığı ve faaliyetleri sürdürmenin zorluklarına değindik. Bir sonraki bölümde öğrencilerin kampüslerdeki örgütlenme hakkını nasıl daha en baştan kullanamadıklarını ve bu hak ihlallerin yarattığı kampüs atmosferini tartışacağız.

5.2. Kulüpleşmemek

Üniversitelerde kariyer kulüpleri ya da taraftar kulüpleri gibi kulüpler herhangi bir sorun oluşmaksızın açılabilir ve aktif olarak faaliyet yürütebilirken, hak odaklı faaliyet göstermek isteyen, eleştirel düşüncüyü önceleyen ya da mevcut iktidar ideolojisiyle ters düşebilecek bir görünürlüğe sahip kulüplerin (ör. toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları, LGBTİ+ çalışmaları) sayısının oldukça az olduğunu gözlemledik.

Örneğin İstanbul'da hükümete yakınlığıyla bilinen bir vakıf üniversitesinde öğrenci olan Mustafa, üniversite yönetiminin *“kendilerine yakın olduklarını bildikleri öğrenciler”*in kulüpleşme faaliyetlerinin desteklendiğini ve kulüp faaliyetlerinin çok daha kolay yapılabildiğinin altını çizerken, üniversitelerde kulüp olarak da faaliyet gösteren bir vakfın kulüpleşmesine izin verilmeme sürecini şu şekilde dile getiriyor: *“X'in okul içerisinde kulübünü kurmak istemişlerdi üniversitede ama o vakfın çalışmalarını çok benimsemediği için üniversitesi izin çıkmadı.”*

Kulübün bağlantıları, hangi öğrencilerden oluştuğu ve içerik ve faaliyetlerini nelerin oluşturacağı, üniversite yönetimi için ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin önüne geçen daha önemli bir ölçüt olarak yer alabiliyor. Araştırma sırasında karşılaştığımız bir diğer durum ise, öğrenci topluluklarının ya da kulüpleşmek isteyen öğrenci gruplarının kulüpleşmemesi için öğrencilere bürokratik engeller konulması. Üniversite yönetimleri ile öğrencilerin arasındaki bürokratik bariyer, birçok üniversitede öğrencilerin dilekçelerine dönülmemesi, başvuruların takibinin yapılamaması, bir soruşturma varsa süreç hakkında şeffaf bilgi paylaşılmaması, kulüpleşmeye dair süreçlerde yönlendirici olunmaması ve/yahut öğrenci işlerinin uzlaşmacı/yardımlaşmacı bir tavır sergilenmemesi gibi durumlar olarak çeşitlendirilebilir. Teknik aksaklık ya da bürokratik hantallık olarak kategorize edilebilecek, üniversite yönetimi, öğrenci işleri, akademisyenler ve öğrenciler arasındaki bu iletişimsizlik aslında daha öğrencilerin kulüpleşmesi bile gündeme gelemeden öğrencileri toplanma özgürlüklerinin ihlaliyle karşı karşıya bırakıyor.

Marmara Bölgesinde bulunan, öğrenci örgütlenmesine ve öğrenci hareketine dair çok ciddi baskı mekanizmalarının işletildiği, disiplin soruşturmalarına maruz kalan öğrenci sayısının fazla olduğu bir devlet üniversitesinde okuyan 2018 girişli Deniz, az sayıda kişiden oluşan topluluklarını resmî bir kulübe dönüştürürlerse hem daha fazla kişiye erişebileceklerini hem de üniversite bütçesinden de faydalanabileceklerini düşündüğü için kulüpleşme fikrini ortaya attığını söyledi. Kurmak istedikleri

kulübün “*çok dikkat çekmemek*” için LGBTİ+ Çalışmaları gibi bir isim de taşımayacağını; “*eşitlik kulübü ya da toplumsal cinsiyet eşitliği*” adı altında olacağını vurgulayan Deniz, kapıların bir bir nasıl kapandığını şöyle özetliyor:

“Önce bölüm başkanımıza danıştım. Ondan pek olumlu bir dönüş alamadım. Daha sonrasında biraz daha araştırdım yönetmeliği. Okudum ettim. Ve dekanımıza gittim böyle bir fikirle. Uzun bir konuşmamız olmuştu orada dekanla. Ben dekanı ikna etmeye çalışıyorum, dekan beni ikna etmeye çalışıyor bu konuda. Ben bir ayrımcılık olduğunu iddia ettiğimi ediyorum. Dekansa hiçbir şekilde ayrımcılık olmadığını, gayet her şeyin güllük gülistanlık olduğunu, X Üniversitesinde yaşayan herkesin X şehrinde ve X Üniversitesi öğrencisi olmaktan gayet mutlu olduğunu, herhangi bir sorun yaşamadığını söyleyerek bu konu üzerine beni ikna etmeye çalışıyordu. Ama ben orada biliyordum ki o da bunun böyle olmadığını farkında. Yani tamamiyle aslında bana, beni direkt olarak kırarak reddetmek değil de hani daha çok beni ikna etmeye çalışarak bunu yapmaya çalışmıştı. Ama sonunda böyle bir şeye izin veremeyeceğini açık bir şekilde belirtti ve [kulübü] kuramadık.”

Kulüp kurma süreçlerinde öğrenciler hem danışman hoca bulmaya, danışman hocayı ikna etmeye ve desteğini almaya çalışırken bir yandan da üniversitenin belirlediği öğrenci sayısını sağlamaya çalışıyorlar. Bu da her zaman kolay olmuyor çünkü öğrenciler, yönetim tarafından fişlenecekleri ve yönetimden destek görmeyecekleri endişesiyle, resmî bir şekilde kulüpleşmeye gitmemeyi tercih edebiliyorlar. Marmara Bölgesinde bir devlet üniversitesinde Sosyal Hizmetler alanında okuyan bir öğrenci olan Güneş, üniversitede daha önce kurulması için çalışılan toplumsal cinsiyet ve LGBTİ+ çalışmalarının dair bir topluluğa daha önce ülkücü öğrenciler tarafından saldırı olduğunu öğrendiğini ve üniversite yönetiminin konuya dair bir yaptırım uygulamamış olduğunu belirtti. Kendisi gibi feminist ve queer arkadaşlarıyla kulüp fikrini düşündüklerini ama daha önceden bir araya gelmenin bile çeşitli yaptırımlar yarattığını öğrendiklerinde sonradan vazgeçtiklerini anlatıyor:

“[Kulüp için] Biz bir başvuruda bulunmadık ama konuşuldu. 3-5 öğrenciyiz bizbirimizi tanıyan. Onlarla birlikte düşündük ama daha önceki deneyimlerden bir arkadaş bizimle bunları paylaşıncı, rektörlüğün büyük tepkisi ve disiplin suçu aldıklarını söyleyince hiç girişmedik. Ben ortalaması yüksek bir öğrenciyim, bunu göze alamadım. Biz kafelerde yine buluşuruz, illa akademik ortamda olmasına gerek yok dedik ve anlaştık.”

Bu bölümün başında bahsettiğimiz anket sonuçlarında öğrencilerin kulüpleşmek istediklerinde üniversite yönetiminden destek göreceğini belirten öğrenci sayısı 27 olduğunu belirtmiştik. Öğrencilerin %10.15’inin çeşitli gerekçelerle kulüp kurmaya dair destek görmeyeceğini düşüncülerinin sebeplerini mülakatlar esnasında açtığımızda, karşımıza Güneş’in “*akademik ortam*” diyerek bahsettiği kampüslerin, öğrencilerin örgütlenme özgürlüğüne dair doğrudan ve dolaylı ihlaller yaratan bir atmosfere büründüğü hikayeleri dinledik. Öğrencilerin rahatça bir araya gelip toplanabileceği ve beraber özgürce tartışma imkanı bulabilecekleri bir yer olması gereken kampüslerin, tersine korku ve baskı ortamının hüküm sürdüğü ve olası yaptırımların bazen başvuru sürecine bile girilmeden öğrencileri vazgeçirdiği bir ortama dönmüş olduğunu gördük.

Üniversitelerde durum yukarıda bahsettiğimiz öğrenci toplulukları açısından ciddi bir hak ihlali olarak karşımıza çıksa da, öğrenciler bir araya gelmenin farklı yollarını çeşitli dayanışmalar oluşturarak ve stratejiler geliştirerek buluyor. Örneğin kulüpleşemedikleri için mekana erişimde sıkıntı yaşadıklarında, düzenlemek istedikleri etkinlikleri diğer resmî kulüplerle dayanışarak onların çatısı altına yapabiliyorlar yahut Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan bir devlet üniversitesinde okuyan Civan'ın aktardığı üzere üniversite dışında faaliyetlerini sürdürebilecekleri alanlar yaratabiliyorlar. Topluluklar, şehirdeki baro ve sendikalardan destek alarak düzenlemek istedikleri etkinlikleri başka türlü dayanışmalar kurarak düzenleyebiliyorlar. Öğrenciler örgütlenme özgürlüğünün ihlali karşısında kendi baş etme yollarını geliştirseler de asıl mesele üniversitelerin bütün öğrencilere hat ettikleri şekilde rahatça kulüpleşme ve etkinlik yapma imkanlarının sağlanmasıdır.

6. Kampüslerde İfade Ne Kadar Özgür?

Yaptığımız mülakatlarda edindiğimiz veriler, kampüslerde ifadenin özgür olmadığını çok açık bir şekilde ortaya koyuyor. Bu bölümde, bir sivil alan olarak kampüslerde ifade özgürlüğünün önündeki en temel engelleri, ifade özgürlüğü hakkı ihlallerinin öğrencilerin akademik ve sosyal hayatlarına etkilerini ele alacağız.

Öncelikle kampüste ifade özgürlüğünün bir öğrenci açısından kapsamını nasıl çizebileceğimize bakalım. Anayasanın 26. maddesiyle koruma altında olan ve temel bir insan hakkı olarak “*resmî makamların müdahalesine maruz kalmaksızın düşünce ve kanaatlerini ifade etme ve yayma özgürlüğü*” biçiminde tanımlayabileceğimiz ifade özgürlüğünün kampüste birçok yönü bulunuyor. Dördüncü ve beşinci bölümlerde tartıştığımız örgütlenme ve barışçıl gösteri yürüyüşü hakkı ile ifade özgürlüğü hakkının kullanılması toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi kampüste de sıklıkla kesişmektedir. Barışçıl gösteriler ve kulüp etkinliklerine yapılan müdahalelerdeki ihlalleri daha önceki bölümde tartıştığımız için, bu bölümde ifade özgürlüğünün kampüs yaşamındaki diğer yönlerini ele alacağız. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- Öğrencilerin kendi cinsel, dini, etnik, siyasi ve kültürel kimliklerini ifade edebilmeleri,
- Toplumsal cinsiyet kimliği, cinsiyet ifadesi ve cinsel yönelimi nedeniyle ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmadan kampüs yaşantılarını sürdürmeleri,
- Derslerde görüşlerini dile getirebilmeleri, ders içeriğiyle ilişkili tartışmalar yürüterek eleştirel düşünme yetilerini kullanabilmeleri,
- Ödev ve tez gibi akademik çalışmalarda özgün tartışmalar yürütebilmeleri, farklı teorik çerçeveler kullanabilmeleri, konu seçiminde akademik ölçütler geçerli olmak şartıyla özgür olmaları,
- Öğretim üyelerinin otosansüre gerek duymadan, eleştirel ve akademik bir bakışla ders anlatabilmesi ve materyal kullanabilmesi,
- Kampüsün tüm alanlarında öğrencilerin, ayrımcılık, disiplin soruşturması, kazanılmış hak kaybı, nefret söylemi gibi baskı unsurlarına maruz kalmadan kendilerini ifade etme imkanına sahip olması ve güvenli hissetmesi,
- Diğer öğrenciler ve öğrenci gruplarıyla iletişime geçmek amacıyla bildiri, duyuru, ilan gibi yayınları, sansüre ve müdahaleye maruz kalmadan, kampüs içindeki ve dışındaki iletişim imkanlarını (panolar, standlar, çevrimiçi siteler ve platformlar) kullanabilmeleri,
- Kampüs dışındaki yaşantılarında, öğrenim hayatlarında bir yaptırım olmadan, ifade özgürlüklerinden yararlanabilmeleri.

Araştırmamızın en belirgin sonucu, Türkiye’deki üniversitelerin yukarıda sayılan koşulları sağlamaktan çok uzak olduğu. Araştırmamıza katılan öğrencilerin anlatılarında ifade özgürlüğü adeta kısıtlı bir kaynak ya da bazı öğrencilerin/öğretim üyelerinin sahip olduğu bir ayrıcalık olarak beliriyor. Tektipçi bir eğitim anlayışının yaygın olduğu ortaöğretimden büyük özveriyle ve daha özgür bir öğrencilik yaşantısı hayaliyle üniversiteye geçiş sınavına hazırlanan öğrenciler, kampüse geldiklerinde

ciddi bir hayal kırıklığına uğradıklarını, zaman geçtikçe öğrenimden ve akademik hayattan soğuduklarını kaydediyorlar:

“Üniversiteyi, sosyal kısmından daha ziyade eğitim kısmında daha özgürlükçü, fikir paylaşılabilen, bilginin dikte edilmediği, paylaşılarak ve interaktif bir şekilde dağılan bir ortam bekliyordum. Bunun hocaların kendi hegemonyasına bağlı olduğunu gördüm. Bazı başkaldırıcı diyebileceğimiz, baştaki kişiye uymayan fikirler daha özgürlükçü oluyor, tarafsız gibi görülenler özgürlükçü oluyor ama belli bir hegemonya altında olan hocalar ise bilgiyi dikte ediyor. Sizin fikrinizi almıyor, hiçbir şekilde fikir üretmiyor ve ürettirmiyor. Bunu hazırlıkta dahi gördüm. Geliştirmeye ve üretmeye yönelik değil, belli bir kalıba sokulup sahaya atmaya yönelik olduğu düşüncesindeyim [...] İdealist bir şekilde üniversiteye başlamış olmama rağmen, başlarken çok büyük hedeflerim vardı, kişisel olarak değil toplumsal olarak ve tamamen söndü öğrenci portföyünü ve derslerin işlenişi gördükten sonra.” (Cemal, Karadeniz Bölgesi, Devlet Üniversitesi, Lisans)

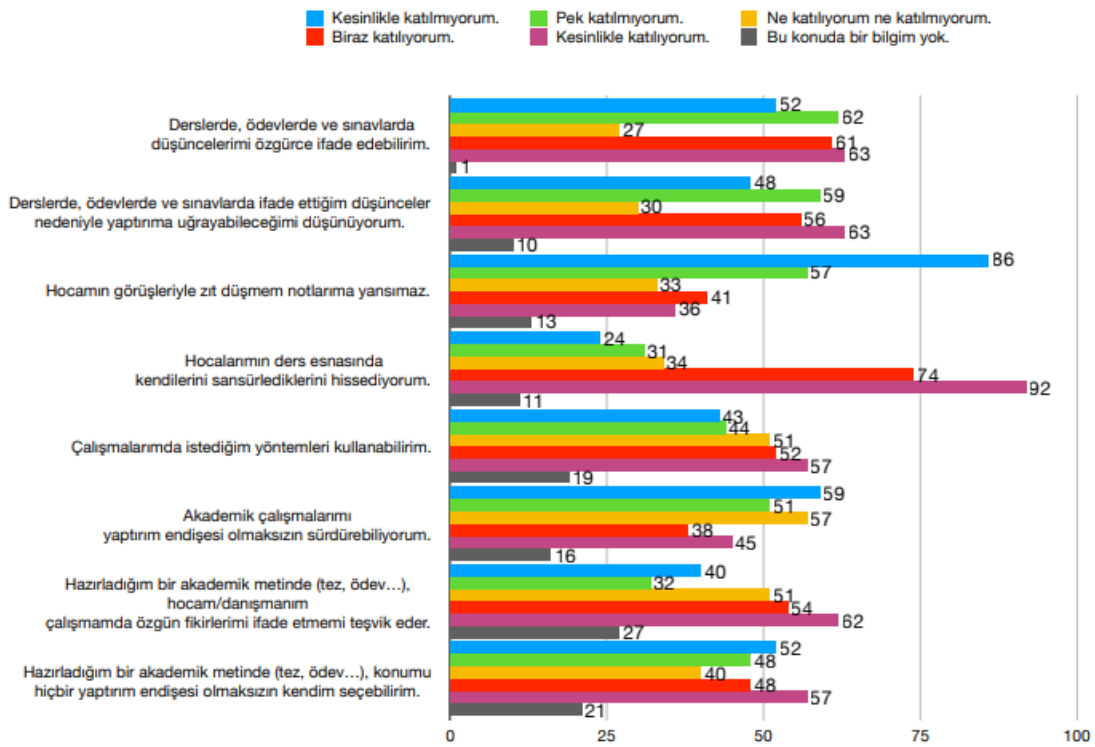
Peki, ifade özgürlüğü kampüslerde en çok ne şekilde ihlal ediyor, önündeki en büyük engeller neler?

Mülakatlardaki anlatıları daha ayrıntılı incelemeden önce, aşağıdaki gibi özetleyelim:

- a) **Yapısal/siyasi nedenler:** Toplumsal hayata hâkim olan siyasi baskı, yasanın üstünlüğü ilkesinin ifade özgürlüğünü ihlal edecek şekilde çiğnenmesi, bu ihlallere karşı cezasızlık gibi nedenlerle kurum ve kişilerin sansür ve otosansür yoluyla ifade imkanlarını daraltması ve baskılması,
- b) **Ayrımcılık ve nefret söylemi:** Bu yolla toplumsal ve siyasi normlara uymadığı addedilen, farklı kimliklere sahip öğrenci ve öğretim üyelerinin resmî ve gayriresmî yaptırımlar ve tehditlerle karşı karşıya kalması, ötekileştirilmeleri, kendilerini ifade edecek güvenli bir ortama sahip olmamaları,
- c) **Cezasızlık:** Diğer taraftan, kampüslerde yetkili konumlarda bulunan ya da bu yetkililerce kollanan öğrenci, güvenlik görevlisi, idari ve akademik kadro mensuplarının ayrımcı ve nefret söylemi içeren ifadeleri sarf etmekte serbest ve cezasız bırakılması, güvenlik kuvvetlerinin öğrenciler fiziki müdahalesinin cezasız kalması,
- d) **Kayırmacılık:** Derslerde öğretim üyelerine yakın görüşteki öğrenciler ile öğretim üyeleri ya da idari kadroların benimsediği normlara uymayan öğrencilerin ifade özgürlüğüne erişimde eşitsiz olması,
- e) **Fişleme ve yaptırım uygulaması:** Öğrencilerin öğrenciler, güvenlik görevlileri, öğretim üyeleri ya da idari kadro tarafından “fişlenmek”ten çekinmesi, bölümden mezun olmak ve kariyerine devam etmek için kendilerine otosansür uygulaması, benzer bir otosansürü öğretim üyelerinin kendilerinin de uyguladığını gözlemlemeleri.
- f) **Disiplin yönetmeliklerinin kısıtlayıcı etkisi:** YÖK'ün öğrenci disiplin yönetmeliğinde Anayasa'ya aykırı olarak, afiş, bildiri stand açma gibi ifade özgürlüğünü kullanma biçimleri izne tabi tutulması, KYK yurt idare ve işletme yönetmeliğinde cezalandırılan eylemler arasında “Millî birlik ve bütünlük duygularını zedeleyici veya bozucu maksatla” “ideolojik veya politik amaçlı gösteri, toplantı, tören düzenlemek, demeç vermek”, “yasadışı örgüt ve kuruluşlara yarar sağlayıcı etkinliklerde bulunmak”, “Devlet büyüklerine karşı yurt içinde ve dışında hakarete bulunmak” gibi muğlak şekilde tanımlanmış fiillerin bulunması.

Bu bölümde ifade özgürlüğünün önündeki bu engelleri öğrencilerin deneyimleri üzerinden örneklendirerek açıklamaya çalışacağız. Örgütlenme, ifade ve barışçıl gösteri hakkını birbirinden ayırmak ne kadar güçse, ifade özgürlüğü ihlallerine neden olan bu etkenleri birbirinden ayırtırmak da o denli güç. Çoğu zaman ayrımcılığa ve nefret söylemine karşı çıkan bir öğrencinin fişlenmesi ya da fişlenen bir öğrencinin ayrımcılığa maruz kalması, bu nedenle derslerde kendini ifade edememesi gibi durumlar iç içe geçen ve birbirini doğuran süreçlere uzanıyor. Bu nedenle, öğrencilerin aktarımları mümkün olduğunca kendi üniversite yaşantılarındaki süreçleri içerecek şekilde alıntılamaı uygun gördük. İlk olarak, öğrencilerin akademik yaşantısını derinden etkileyen ve öğretim üyelerinin de sıklıkla faili ya da mağduru olduğu sansür ve otosansür meselesini ele alacağız.

6.1 Derslerde İfade Özgürlüğü: Sansür ve Otosansür

Ankette ifade özgürlüğüne dair öğrencilere bazı önermeler yönelttik ve bu önermelere katılıp katılmadıklarını sorduk. “*Derslerde, sınavlarda ve ödevlerde fikirlerimi özgürce ifade edebilirim*”, “*Derslerde, sınavlarda ve ödevlerde ifade ettiğim fikirler nedeniyle yaptırma uğrayabileceğimi düşünüyorum*”, “*Çalışmalarında istediğim yöntemleri kullanabilirim*”, “*Akademik çalışmalarımı yaptırım endişesi olmadan sürdürebiliyorum*”, “*Hazırladığım bir akademik metinde hocam/danışmanım çalışmamda özgün fikirlerimi ifade etmemi teşvik eder*”, “*Hazırladığım bir akademik metinde konumu hiçbir yaptırım endişesi olmaksızın kendim seçebilirim*” önermelerine katılan, katılmayan ve kararsız olan öğrencilerin oranları birbirine çok yakındı. Ancak iki önermede

belirgin bir fark ortaya çıkıyor: “*Hocamın görüşleriyle zıt düşmem notlarımaya yansımaz*” önermesine kesinlikle katılmayan öğrencilerin sayısı 86 iken, “*Hocalarımın ders esnasında kendilerini sansürlediğini hissediyorum*” önermesine kesinlikle katılan öğrencilerin sayısı 92, biraz katılan öğrencilerin sayısı ise 74’tü. Başka bir deyişle, öğrencilerin uzlaştıkları iki konu öğretim üyelerinin kendilerini ve öğrencilerini sıkı bir şekilde denetlediği.

Mülakatlardaki anlatılara baktığımızda öğrencilerin derslerde ve kampüs yaşantısında otosansürün varlığını yoğun bir biçimde hissettiğini görüyoruz:

“Bizim barış imzacısı akademisyenler ihraç edilmişti ve bunun yarattığı bir ortam vardı. Bu ihraçlardan sonra, bizim hocalarımızın çoğu ses çıkarmıyordu. Odasında sohbet ederken “yapabileceğimiz hiçbir şey yok” diyorlardı ama derslerde çok korkuyorlardı. Ses kaydı alındığından şüphe ediyorlardı.” (Ateş, Marmara Bölgesi, Lisans)

“Gergin bir ortam oluşunca insanlar doğal olarak kendilerini sansürlüyorlar. Hem olaya müdahil olmamak için hem de sosyal statülerini, arkadaşlarını kaybetmemek için.” (Ferhan, İstanbul, Yüksek Lisans)

“Kötü niyet var burada. Yani diyorlar ki konuşun, kimse konuşmayın demiyor. Ama daha cümlelerinizi bitirmeden çok büyük bir yaptırıma maruz kalıyorsunuz. Çoğu öğrenci de bunu cesaret edemiyor, konuşmaya cesaret edemiyor.” (Leyla, Ankara, Lisans)

Cemal de bu yaptırım tehdidinin yükünü üzerinde hisseden öğrencilerden. Sansür ve otosansür konusunda öğrencilerden öğretim üyelerine, idari kadrodan rektörlüğe yayılan bir uzlaşının yaptırım tehdidiyle ayakta tutulduğunu aktarıyor:

“Sınıfta politika yapılmamalı ama bahsettiğim şey şu; sosyoloji okuyoruz, ekonomi görüyoruz ama güncel konuları değerlendiremiyoruz. Geri kalan 5 hoca sizin konuşmanıza izin veriyor, şayet sizi bilgi ve yorumlarıyla ezebileceğini düşünüyorsa. Eğer öyle değilse, siz konuşamazsınız, devam etmek isterseniz yaptırım görürsünüz. Sınıfta bırakmak, dersten çıkarmak gibi. Çok büyük bir sosyal hegemonya olduğu için okulda barınamayacak hale gelebilirsiniz. Mahalle baskısının bir farklı türü. Sadece sınıfta kalmaz yani o, rektöründen dekanına, öğretim görevlilerine kadar yayılır. Bunun kesinlikle, liyakatsiz olunması ve belli bir otoriteye bağlı olunmasıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. [...] Öğrencilerde de kesinlikle büyük bir otosansür var. Ama o otosansürün dışına çıkınca da hocalar kendileri o otosansürü gösteriyor, siz eğer sansürsüz devam ederseniz sansürleniyorsunuz. Öğrencilerin çoğunda var.”

Cemal’in de vurguladığı gibi bu durum, toplumsal konulara eleştirel bir bakış geliştirmenin için olduğu bölüm ve disiplinlerde daha ağır seyredebiliyor. Sosyoloji, tarih, siyasal bilimler, sosyal hizmetler gibi bölümlerde eleştirel düşünce ve ifadenin engellenmesi öğrencilerin öğrenimini doğrudan etkiliyor. Marmara Bölgesindeki bir üniversitede sosyal hizmetler alanında lisans yapan Güneş, öğretim üyelerinin kendi normları, önyargıları ve ahlaki değerlerini bilimsel bilgi yerine öğrencilere aktardıklarını anlatıyor. Bir öğretim üyesinin derste, ensest ilişkinin Avrupa’ya özgü

olduğunu, Türkiye’de hiç yaşanmadığı için buna dair bir psikolojik kuramın geliştirilmediğini iddia ettiğini söyleyen Güneş deneyimlerini şöyle aktarıyor:

“Özellikle sosyal hizmet gibi bir bölümde, LGBT gruplarla çalışıyoruz. Bu konuda çok geri kalmış fikirleri var hocaların. İleride bir sosyal çalışmacı, interseks bir öğrenciyi zorla ameliyata gönderebilir bu fikirlerden dolayı. Ya da eşcinsel bir danışanı kabul etmeyebilir. Bazı hocalarımız var, ‘bütün vatandaşlar vatandaşır, biz aynı eğitimi vermeliyiz’ diyebiliyor. Ama çoğu hoca dini fikirlerini empoze ediyor ders esnasında.”

Diğer sık rastlanan bir durum ise siyasi duruşları nedeniyle siyasi iktidara yakın olan öğretim üyelerinin kendi görüşlerini dayatmaları yoluyla öğrencilerin derslerde eleştirel bir bakış geliştirmesinin ya da düşüncelerini dile getirmesinin önünde durmaları. Doğu Anadolu bölgesinde bir üniversitede lisans eğitimini sürdüren Civan bu durumu şöyle aktarıyor:

“Kendilerinden sansürler. Yani otosansüre ihtiyaç duymuyorlar. Çünkü düşünceleri bu. Mesela mühendislik fakültesinde, ben inşaat mühendisliği okuyorum, şöyle bir hoca vardı mesela. Bir şey söylüyor yani Kürt konusunda ya da Kürtlerin hakkı yeniyor konusunda bir şey söylüyor. Yok diyor, siz işinize bakın, sizin okulunuzu okuyun, sizi ilgilendirmez gibi söylemler çok fazla var. Mesela bazı öğretmenlerde de akademisyenlerde de şunu duydum ya ‘Şu konularda çok konuşurum ama şimdi alınmayalım. Silivri soğuktur.’ mantığıyla çok ilerleyen öğretmen de gördüm.”

İfade özgürlüğünün görece daha iyi durumda olduğu düşünülen vakıf üniversitelerinde de öğrenciler bazı konuların konuşul(a)mayacağını hissediyor. İstanbulda bir vakıf üniversitesinde Psikoloji lisans eğitimini sürdüren Esra, İngilizce öğrenim gördüğü ders içeriğindeki kavramları yerel bağlamda incelemenin mümkün olmadığını düşünüyor:

“Mesela geçen sene çok güldüğümüz bir örnek vardı sosyal psikolojide. ‘Siyahî bir insana ayrımcılık yapmayın’ gibi daha çok Amerika’ya yönelik şeylerdi. Ama bizde mesela Kürt sorununu konuşamazsın gibi. Psikoloji dersinde Kürt bir insanın yaşadığı, uğradığı bir ayrımcılık hakkında konuşamayız. Ama siyahî bir insanın uğradığı ayrımcılık hakkında konuşulur çünkü kitaplarımızda yazıyor.”

Tarık da İç Anadolu bölgesinde bir vakıf üniversitesinde lisans eğitimini sürdürüyor ve kendi üniversitesinde de bir sansür-otosansür döngüsünün varlığının yoğun şekilde hissedildiğini aktarıyor:

“İfade özgürlüğünü olmadığını ve sistematik şekilde kontrol edildiğini söylerim. Açık ve şiddet içeren bir baskı yok ama manipülatif bir baskı var. Korkutuyorlar ve sansür yerine sizin kendinize otosansür uygulamanızı istiyorlar.”

Elbette ifade özgürlüğünün üniversitede tesis edilebildiği üniversiteler de mevcut. Yerleşik bir öğrenci dayanışmasının olduğu ve kimlik çeşitliliğinin genele kıyasla daha çok kucaklandığı bu

üniversitelerde öğrenciler derslerde ve kampüste kendilerini ifade edebildikleri konusunda şüpheye düşmüyorlar:

“Ben her türlü tartışma ortamında fikrimi söyleyebildim üniversitede. Ama bu [üniversitemin] demokratik yapısı ile ilgili bir şey yani her üniversitede böyle olmadığını biliyorum. Benim en büyük beklentim karşılandı yani. Yeri geldi tartıştım, yeri geldi kavga ettim, yeri geldi bana karşı çıktıldı, ben onlara karşı çıktım.” (Canan, Ankara, Lisans)

İstanbul’da bir devlet üniversitesinde lisans diplomasını alan Ayhan, yine İstanbul’daki bir vakıf üniversitede yüksek lisans eğitimine başladığında ifade özgürlüğü açısından iki kurumun arasındaki farkı çok açık bir şekilde deneyimlediğini aktarıyor:

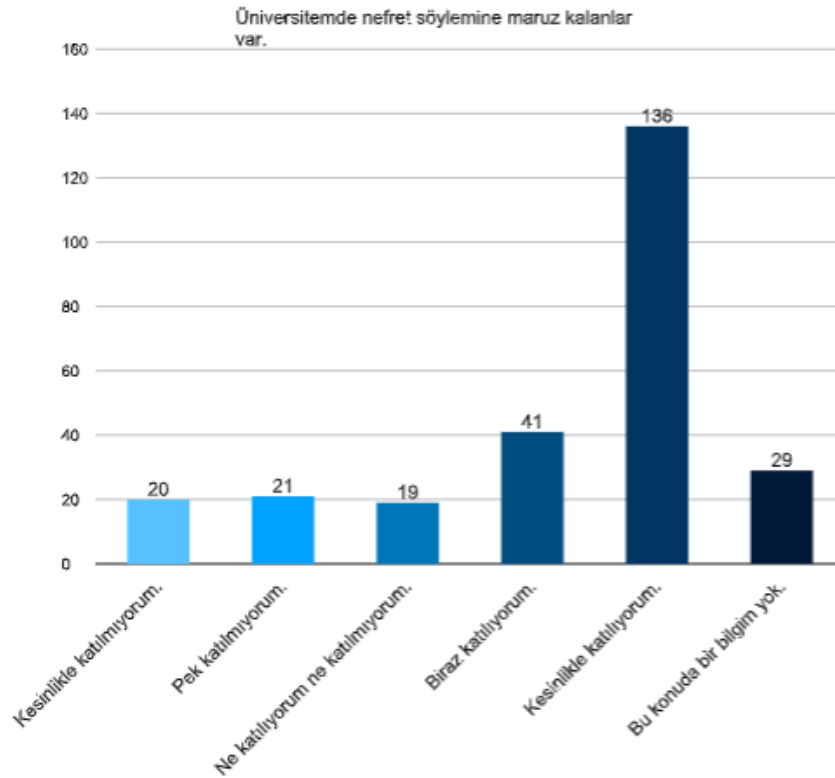
“Her an. Bölüm X olduğu için mecburen sorgulaman konuşman gereken şeyler oluyor. Kimse dönüp de ‘aa cık’ demiyor. X Üniversitesinde kadın ve LGBTİ+ konuları konuşulmaz, günahtır. Y’de o dersi seçen öğrenciler bilinçli olarak seçmiş. Tartışmaya açık öğrenciler. Bir dersimizde direkt Terörle Mücadele Kanunu üzerine konuştuk kararların direkt yanlı olduğundan bahsettik. Ve bu konular konuşulurken bile ister istemez siyasete konu kaydı. Bazen çok politik tartışmalar ilerleyebiliyor. Ama ona rağmen kimse de çıkıp ‘aa bu ne diyor’ demedi. Ben sınav kağıdına bir şey yazarken bile tereddüt etmiyorum. X Üniversitesinde ‘bunu yazsam 0 alırım’ diyorsun.”

Öğrencilerin ifade özgürlüklerini görece çok daha rahat bir şekilde kullanabildiği, İstanbul’daki bir devlet üniversitesinde okuyan Rüzgar’ın anlattıkları ise çarpıcı bir tartışma ortaya koyuyor.

Kurtarılmış bir alan olan kampüsün üzerinde siyasi iktidarın baskısını hisseden Rüzgar bu hak ve özgürlüklerinden kampüs dışındaki sosyal yaşantısında aynı ölçüde yararlanamamanın getirdiği yorgunluk ve yabancılaşmayı şöyle aktarıyor:

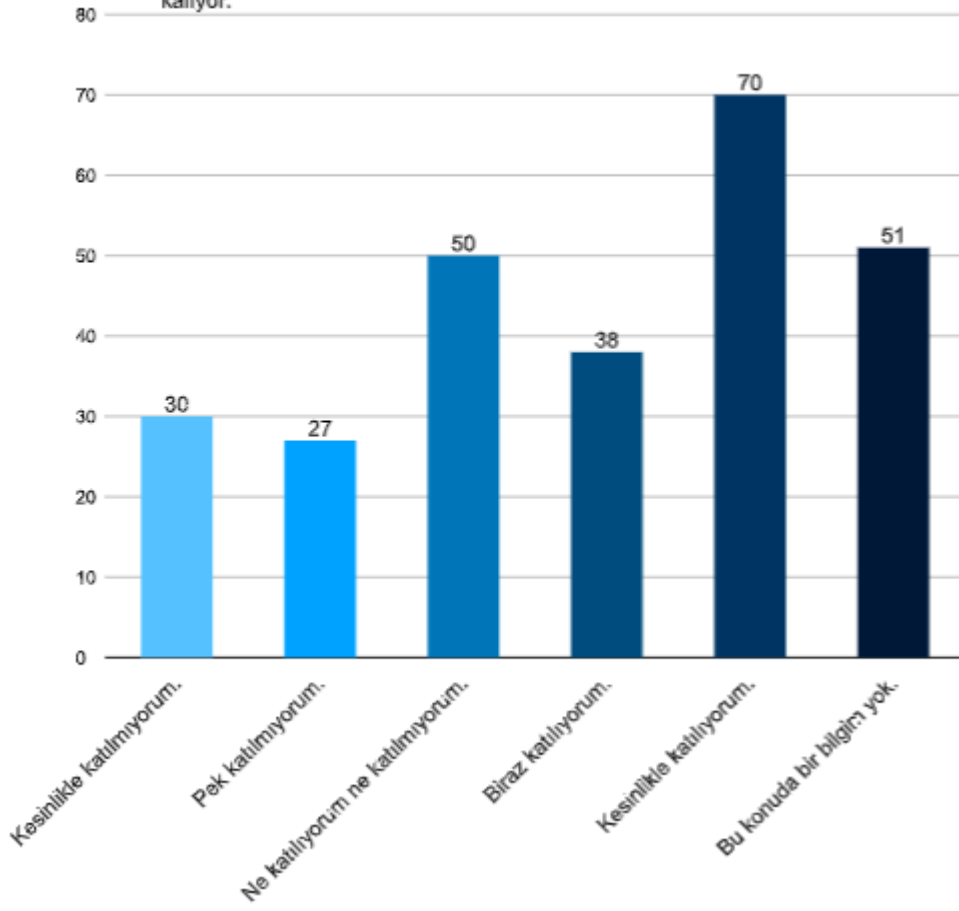
“İfade özgürlüğünün bir tahayyülü var, bir bulut gibi etrafımızda geziniyor. Ama bazen kayboluyor ve hani gerçekten uzunca bir süre görünmüyormuş gibi geliyor. Böyle hani ortalıkta yokmuş ve ifade özgürlüğü de yine sadece iktidarın elindeymiş de o iktidarın ifade özgürlüğünü biz aslında koruyormuşuz gibi geliyor. Bazen de işte aslında iktidarı hiç de elinde bulundurmayan insanların eline geçince uygun ortam iyi bir hale geliyor. Okul şöyle; çoğunluk konumda olan insanlar aslında ilerici. İşte hem kadın hareketine hem LGBTİ+ hareketine hem işte ilerici hareketlere duyarlı, onları destekleyen insanlar. Aslında yani hani gerçekten böyle karamsar oluyorum bazen ama yani sesi çok çıkanların aslında azınlıkta olduğunu bilerek davranıyorum sadece. İşte bu dışarıdaki gücü ellerinde bulundurmaları, okuldaki ifade özgürlüğüne büyük bir kara leke çarpıyor aslında. Yani hani onları yok edelim, her şey düzelecek, demiyorum ama yani bu dışarıdan gelen sürekli bir baskı durumu o ifade özgürlüğünü, o bulutu sürekli dağıtıyor. Ve o bulut sürekli dağıldıkça da insanlar yoruluyor. Yani birazcık görsek o bulutu iyi olur açıkçası. Uzunca süre ama yani en azından dört senedir falan o bulut çok uzun sürelerde gidiyor geliyor sürekli böyle bilemedim.”

6.2 Ayrımcılık ile Nefret Söyleminin Özgürlüklere Etkisi

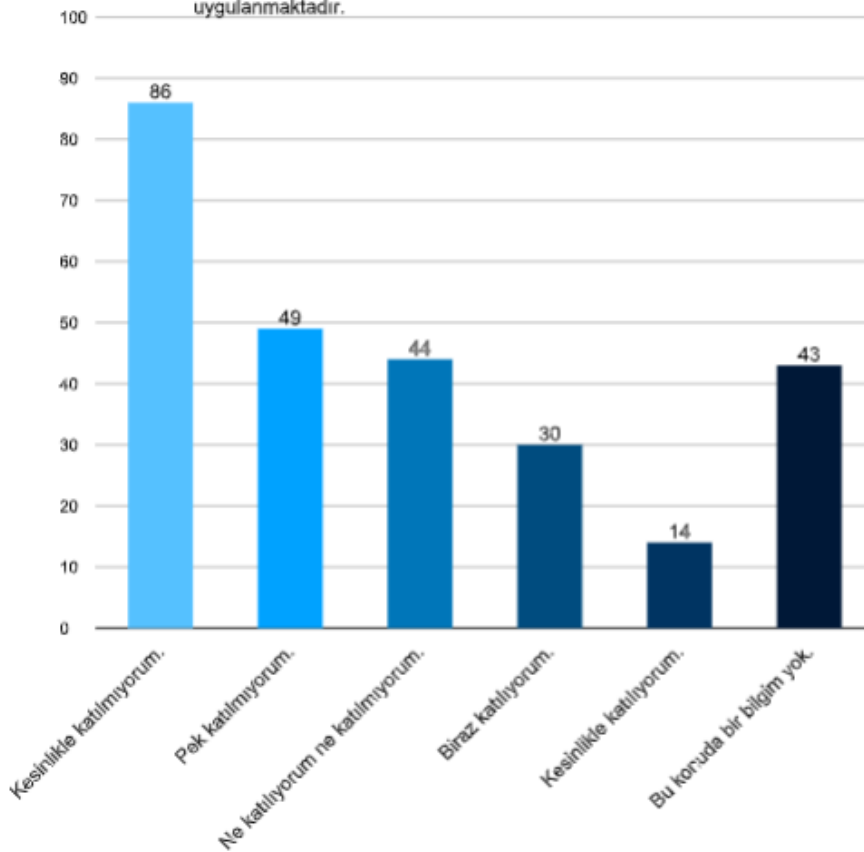

Anket çalışmamızda ayrımcılığa dair sorduğumuz sorularda ayrımcılığa maruz kalan ya da ayrımcılığa şahit olan öğrencilerin belirgin bir çoğunlukta olduğunu görüyoruz. 266 katılımcının %51.13'ü (n:136) “Üniversitemde nefret söylemine maruz kalanlar var” önermesini “kesinlikle katılıyorum” şeklinde cevaplarken, yalnızca %7.52’si (n:20) bu önermeyi kesinlikle reddetti. Bu önerme, öğrencilerin keskin bir farkla üzerinde hemfikir oldukları bir önerme olarak gözümüze çarpıyor. “Üniversitemde nefret söylemine karşı yaptırım uygulanmaktadır” önermesine ise katılımcıların %32.33’ü (n:86) kesinlikle katılmadığını, yalnızca %5.26’sı (n:14) kesinlikle katıldığını belirtti, %16.17’si ise (n:43) bu konuda bir bilgisi olmadığını belirtti. “Üniversitede nefret söylemi ve ayrımcılığa karşı şikayetlerimiz yanıtız kalıyor” önermesini ise katılımcıların %26.32’si (n:70) “kesinlikle katılıyorum”, %19.17’si (n:51) “bu konuda bir bilgim yok”, 15.04’ü ise (n:40) “ne katılıyorum ne katılmıyorum” olarak cevapladı.

Üniversitede nefret söylemi ve şiddete karşı şikayetlerimiz yanıtız kalıyor.

Üniversitemde nefret söylemine karşı yaptırım uygulanmaktadır.

Mülakatlara baktığımızda, derslerde ve kampüs yaşantısındaki sansür ve otosansüre zemin oluşturan en önemli etmen ayrımcılık ve nefret söylemi olarak karşımıza çıkıyor. Öğrencilerin cinsel kimlik, cinsiyet ifadesi, toplumsal cinsiyet, etnik köken, dil, din ve siyasi görüşleri nedeniyle öğretim üyeleri, güvenlik görevlileri ve diğer öğrenciler tarafından sık sık ayrımcılığa maruz kalıyor, kendileri bu ayrımcılığı deneyimlemedikleri durumda bile etraflarında varlığını sürekli hissediyor ve gözlemliyor. Derslerde öğretim üyelerinin sık sık ayrımcı ya da nefret söylemi içeren ifadeler sarfetmesi, önyargıları ya da ahlaki yargıları ders içeriğiymiş gibi aktarmaları ve kendileriyle hemfikir olmayan öğrencilerin kendilerini ifade etmesini engellemeleri, hatta bu durumda not kırma, danışmanlık görevini üstlenmeme, hakaret ve mimleme gibi yaptırım yollarına başvurmaları yaygın bir biçimde ifade özgürlüğü ihlallerine neden oluyor.

“Dersi veren hoca derste bir anda Seda Sayan’dan başlayıp kadınlar hakkında ‘akü, motor, parça’ gibi kelimeler kullandı. Amfi dört yüz kişi. 300-350 tanesi tamamen kahkahalara boğulup tepki verdi. O kadar çaba gösterip bir yere geliyorsun. Senelerce burayı istiyorsun, kendini var edebilmek istiyorsun. İnsana şu umutsuzluğu veriyor: ben bu insanlarla ne yapabilirim, nasıl var olabilirim. Kadın olduğun için ayrımcılığa maruz kalmadığın söyleniyor. Hani artık aşıldı o deniyor. Ben asla böyle düşünmüyorum. Ben kampüs içerisinde kadın olduğum için hor görüldüm. Beyanım LGBTİ+ olmamasına rağmen sadece LGBTİ+ larla ortak çalışma yürüttüğüm gözlemlendiği için tepki aldım. Sosyalist mücadele yürütüyorum kendimce, bundan dolayı tepki çektim.” (Leyla, Ankara, Lisans)

“Sınıflar içerisinde din-dil ve ırk ayrımı var. Dışlanma yoğun bir şekilde yaşanıyor. Bunun önünde durmak isteyen öğrenciler de farklı yaftalamak yiyerek önü kesilmeye çalışılıyor. Bunun dışında cinsiyet kimliği. LGBTİ+ bireylerin ikinci planda olduğu. Sadece öğrenciler arasında değil, hocalar arasında da. Bunu sınıfta hocaların cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği üzerinden uygulanan hakaretler de görebiliyoruz. Ya da öğrencinin Kürt veya Arap olduğu için dışlanma, onlarla konuşulmaması gerektiği, onların kendilerine zarar vereceği için sosyal ilişki kurmama eğilimi oluyor.” (Ayşe, Akdeniz Bölgesi, Lisans)

Mülakatlardan edindiğimiz veriler Kürt ve/yahut Alevi öğrencilerin kimlikleri nedeniyle derslerde sık sık yaftalandıklarını, terörizmle ilişkilendirilerek ötekileştirildiklerini, farklı etnik köken ve dini kimliklere karşı önyargıların kimi zaman ders içeriği olarak öğrencilere aktarıldığını gösteriyor. Bu ayrımcılık, dersin bilimsel içeriğini ve öğrencilerin eleştirel bakış açısı geliştirmesini engellediği kadar farklı görüşten öğrencilerin eğitime erişimini de doğrudan etkiliyor.

İzmir’de lisans eğitimini tamamladığı üniversitede yüksek lisans öğrenimine devam eden Bahar, bölüm başkanının sık sık ayrımcı sözlerine maruz kaldığını belirtiyor, üniversitesinde Kürt ve Alevi öğrencilere karşı derin bir ayrımcılık olduğunu gözlemlediğini ve bizzat deneyimlediğini aktarıyor:

“Sınıfta bu adamın dersinde işte bu Hendek Olayları zamanında, işte Kürt bir arkadaşımız var, Diyarbakırlı başörtülü. Adam şey dedi arkadaşşıma: “Eee sizin oralarda nasıl? Kazıyor musunuz hendek?” [...]Yani adamın aslında şeyi çok basit. Zihninin işlemesi. İşte Egeli,

Ankaradan öteliler falan gibi. Ve bu basit zihne karşı bazen şey de oluyorduk. Yani bir şey yapmamız gerekirken, 'bu saçmıyor gene' gibi bir tepki verip hiçbir şey yapmadığımız da oluyordu ki çok yanlış bir davranış. Ki daha önceden yapılabilirdi bir şeyler. Biz şikayet ettik. Önce, yanlış hatırlamıyorsam, kademe durdurma cezası verildi. Sonra daha önce hiç disiplin cezası olmadığı için bu düşürüldü. Maaştan kesme verildi.”

Ankara’da bir üniversitede doktora eğitimi sürdürmekte olan Ahmet ise kendi isteğiyle Kürtçe dersi almaya başladığında ayrımcılığa maruz kaldığını ve Kürt öğrencilerle arkadaşlık ettiği zaman kendisine aba altından sopa gösterildiğini anlatıyor:

“Bir diğer mesele de fakültedeki bir hoca tarafından Kürt öğrencilerle ‘fazla zaman geçirmek’ konusunda şaka yollu bir uyarıya maruz kalmıştım. Yani bu derece sapıkça bir şey. ‘Okuldaki Kürt öğrencilerle fazla zaman geçiriyorsun’ gibi dostça bir uyarı, ‘sen onlardan değilsin, yanlış anlaşılır’ diye beni dostça uyarmıştı. Sadece Kürt öğrencilerle vakit geçirdiğim için. Bu orada Kürt öğrenciler demek bile abes. Okulun öğrencileri işte. Okulun kayıtlı öğrencileri, sınıf arkadaşlarımız. Beraber derslere girdiğimiz insanlar. Böylesi bir şaşırtıcı deneyimim olmuştu.”

Bu gibi ayrımcılık ve nefret söylemi vakalarıyla karşı karşıya kalan öğrencilerin bazıları Leyla gibi hakkını arama yoluna giderek başarılı olsa da, bazıları gerek üniversitede kemikleşmiş ve yapılaşmış ayrımcılık nedeniyle ya da üniversitenin bulunduğu yerel çevrenin oluşturduğu sosyal baskı nedeniyle mezun olana kadar bu koşullar altında eğitimini sürdürmeye çalışıyor. Üniversitelerdeki ayrımcı pratikler, öğrencilerin otosansürü içselleştirmesine neden olduğu gibi, rapor boyunca tekrar tekrar karşımıza çıkan öğrenciler arasındaki kutuplaşmayı arttırırken çoğulculuğun cılızlaşmasını da sürdürüyor. Bu koşullar altında, ifade özgürlüğünün tesis edilemediği bir ortamda akademik çalışma ne kadar sürdürülebilir? Bir sonraki bölümde bu meseleyi inceleyeceğiz.

6.4 İfade Özgürlüğünün Akademik Sürdürülebilirliğine Etkisi

İfade özgürlüğünün böylesine bir kıskaç altında olduğu üniversitelerde akademik özgürlük ve eleştirel düşünceden bahsetmek de bir o kadar güç oluyor. Anketlerde öğrencilerin ödev, tez gibi metin yazımlarında konu seçimi ve düşünceleri ifade etme imkanları üzerine yönelttiğimiz önermelere katılanlar, katılmayanlar ve fikri olmayanlar arasındaki fark çok az olmasına rağmen, mülakatlarda bu konuda ciddi sorunlar yaşayan öğrencilerin anlatılarına rastladık. LGBTİ+, toplumsal cinsiyet, diyalektik materyalizm ve kuir teori konularında çalışan bazı katılımcılar bir dizi sorunla karşılaştığını belirtti: Danışmanların tez konusu ya da başlığı değiştirilmesini istemesi ya da belli konularda çalışan öğrencilere karşı çekingenlik göstermesi, siyasi iktidar tarafından sakıncalı olduğu düşünülen/addedilen konuları çalışmayı isteyen öğrencilerin kariyerlerinin geleceğine dair endişe taşımaları, bazı öğretim üyelerinin daha önceden ılımlı yaklaştıkları akademik konulara karşı zaman içinde tavırlarını değiştirerek çekingenleşmesi, Barış için Akademisyenler davalarının öğrenciler üzerinde kimi zaman caydırıcı etkiler taşıması bunlardan birkaçı. Bu gibi durumlar öğrencilerin gerek

tez yazım süreçlerinde, gerek kariyerlerini çizme yolunda belirleyici oluyor. Ahmet, Güneş ve Civan bu durumu şöyle özetliyor:

“[...] yani sayısız akademisyen bir gece yarısı işsiz bırakıldı. Şimdi bunun ister istemez bir silindir etkisi oluyor. Yani bu konularda akademik özgürlük, düşünce özgürlüğü gibi konularla derdi olan insanların fiziken üniversiteden tasfiye edilmesi ister istemez akademik ve ifade özgürlüğü konularında kaçınılmaz bir geriye doğru gitmeye sebep oluyor. Yani bu konuların en canhıraş savuncusu olan akademisyenler fiziken tasfiye edildiği için. Böylesi bir durum var. [...] Sonuçta cesur olsak da yani Don Kişot da değiliz elbette. Yani kaçınılmaz olarak ben bunu yazarsam ne olur sorusunu sorduruyor bize.” (Ahmet, Ankara, Doktora)

“Söyleyebiliyoruz. Eğer tepkileri göze alıyorsanız söyleyebiliyorsunuz. Bununla ilgili bitirme tezimde bir ikilem yaşadım. Kuir teori çalıştım ben. Ve bu konuyu çalışmaya çalışırken ilk süreçte çok çekindim hocalardan. Bu evre yaklaşık 6 ay sürdü, hocalara söyleme evrem. Söyledikten sonra da söyleyebileceğim bir solcu hocayı buldum. ODTÜ çıkışlı bir hocaydı, ona söyledim. 3 kişilik bir jüri vardı bizim üniversitede, 3 kişilik bir jüriden geçirecek bir 3 hoca olduğunu düşünmüyordum açıkçası. Sonra jüri kalktı ve benim tezimi sunmam kolaylaştı. Ama bu aşamada bile bir tedirginlik yaşıyorum, sunabilir miyim vs. gibi.” (Güneş, Marmara Bölgesi, Lisans)

“Şöyle bir durum vardı: LGBTİ üzerine ya da Queer hareketi üzerine bir tez yazmak istediğinde buna karşı çıkmıştı, kabul edilmemişti.” (Civan, Doğu Anadolu Bölgesi, Lisans)

Öğrencilerin gerek ders sırasında gerekse kendi akademik üretim süreçlerinde sürekli olarak sansür ve otosansür baskısını hissetmesinin yanı sıra uğradıkları disiplin soruşturmaları ve fişlemeler de etkili oluyor ve öğrenciliklerinin ya da ilerideki akademik kariyerlerinin sürdürülebilirliğine ciddi bir darbe vuruyor. Bir sonraki bölümde, temel özgürlüklerini ve haklarını kullandıkları için nasıl disiplin soruşturmalarına maruz bırakıldığını ve bu soruşturmaların nasıl araçsallaştırıldığını mülakatlar üzerinden inceleyeceğiz.

7. Özgürlüklerin İhlali: Üniversite Disiplin Soruşturmaları

Kampüslerde ve üniversite dışındaki yaşantılarında ifade, örgütlenme ve barışçıl gösteri yürüyüşü hakkını kullanan öğrencilerin öğrenim hayatlarında sıklıkla karşılaştığı yaptırımlardan biri disiplin soruşturmaları. Disiplin soruşturmalarına dair veriyi, öğrencilerin mülakatlarda anlattıkları hak ihlali deneyimlerinden edindik. Bu deneyimlerin bir kısmını raporun önceki bölümlerinde aktarmıştık. Bu bölümde disiplin soruşturmalarının öğrencilerin temel özgürlüklerini kullanmalarına karşı nasıl bir baskı oluşturduğunu bazı vakalar üzerinden incelemeye çalışacağız. Öğrencilerin karşılaştığı ayrımcılık ve fişleme gibi uygulamaların disiplin soruşturmalarına koşut olduğunu tekrar hatırlatmakta fayda görüyoruz. Bu bağlamda daha ayrıntılı bir kaynak olan “Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları: Öğrencilerin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü”²⁷ başlıklı çalışmada Molu, Demir Gürsel, Dinçer, Kurt ve Kıvılcım’ın 2013’te edindiği veriler günümüzde geçerliliğini koruduğu gibi, bizim bulgularımız da bu verilerle örtüşüyor. Çalışmanın sonuç kısmında yer alan şu ifadelerin bu rapor boyunca aktarmaya çalıştığımız ihlalleri oluşturan zihniyete dair özlü bir çerçeve oluşturduğu kanaatindeyiz:

“1985 tarihli Yönetmelik’in düzenlenme amacını ortaya koyan 3.maddesi; Yönetmelik’in, öğrencilerin, kendilerine yüklenen bu görevleri yerine getirmemesi, uyması gerekli hususlara uymaması ve yasaklara aykırı hareket etmesi halinde verilecek disiplin cezalarını içeren bir enstrüman olarak tanımlamakla amaç ve araç arasındaki gerekli ilişkiyi tesis etmektedir. Diğer bir ifadeyle, Yönetmelik, açıkça, öğrenciyi, arzulanan şekilde disipline etmeye yönelmiştir. Ancak bu disipline etme amacı, yalnızca Yönetmelik’in öngördüğü cezaların uygulanmasıyla gerçekleştirilmemektedir. Öğrenciler aynı zamanda, bu çalışmanın pek çok yerinde değindiğimiz ucu açıklık ve keyfiyetin yarattığı tekinsiz sürece maruz bırakma tehdidiyle, yani ceza tehdidiyle de terbiye edilmektedir. Ayrıca bu terbiye etme sürecinde Yönetmelik tek başına değildir. Yönetmelik’in hukuki dayanağını oluşturan Yükseköğretim Kanunu’nun yanı sıra Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu İdare ve İşletme Yönetmeliği, üniversitelerin Öğrenci Kulüpleri ya da Öğrenci Yurtları Yönergeleri gibi diğer düzenlemeler de Yönetmelik’e bu süreçte eşlik etmektedir. Bu da, üniversitede eğitim hakkından yararlanmak için gereken olanakları düzenleyen neredeyse bütün mevzuatın da öğrencileri belirli kimseler haline getirmek isteyen Yükseköğretim Kanunu ve Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin zihniyetini pekiştirdiğini göstermektedir.”

Disiplin soruşturmaları uzaklaştırmalarla sonuçlanabildiği gibi, öğrencilerin yurt, burs ve kredi haklarından mahrum edilmesiyle de sonuçlanabiliyor. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Burs-Kredi Yönetmeliğinin²⁸ 30. maddesine göre, öğrencilerin en az bir yarıyıl uzaklaştırma cezası

²⁷ Molu, Benan, Esra Demir Gürsel, Gülşah Kurt, Hülya Dinçer, Zeynep Kıvılcım. “Üniversitelerde Disiplin Soruşturmaları: Öğrencilerin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü”, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul: Eylül 2013, s. 249-50.

²⁸ [Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Burs-Kredi Yönetmeliği](#), 24/08/2004.

alması burslarının kesilmesiyle sonuçlanıyor, eğer üniversite yönetimi bu cezayı KYK'ya geç bildirirse cezadan sonra yapılan ödemeler öğrenciden tahsil ediliyor, 28. maddeye göre ise yurttan süresiz olarak çıkarılan öğrencinin KYK bursu da otomatik olarak kesiliyor. Marmara Bölgesi'nde bir devlet üniversitesinde okuyan Ateş, üniversitede yaşanan bir olayı haberini yapmak üzere takip ederken, polis tarafından darp edilerek gözaltına alındığını, bu olaydan sonra hem üniversite yönetimince hem de yurt yönetimince kendisine soruşturma açıldığını aktarıyor. Hak gaspına karşı itiraz ederek dava açmasına rağmen hak kaybını neden engelleyemediğini ise şöyle anlatıyor:

“Sonrasında üniversite ve yurttan ayrı ayrı soruşturma açıldı. ‘O gün orada mıydın, bir şey yaptın mı?’ diye 2 soru soruldu. Ben de yazılı olarak durumu anlattım. Bir sınıf arkadaşımınla beraber hareket ettik. Ona uyarı, bana 3 ay uzaklaştırma verildi. Ben bunu yazın öğrendim. Temmuz ayında bursum kesildi. Disiplin soruşturmam sebebiyle yurttan atıldığımı ve bursumun kesildiğini öğrendim. Üniversiteye dava açtık. Bu davanın sonucunda, bölge mahkemesi beni haklı buldu ve disiplin cezam silindi ama benim 1 aylık cezam çoktan bitti. Ayrıca benim KYK'ya da dava açmam gerekiyormuş, bilmiyordum. Bursumu alamadım, zamanaşımına uğradığı için dava da açamadık.”

Halihazırda temel özgürlüklerini kullandığı için kolluk kuvvetlerinin kötü muamelesine ya da haksız gözaltı işlemine maruz kalan öğrencilerin hak ihlali böylelikle üniversite ve KYK'nın uygulamalarıyla derinleşiyor. Gözaltına alınmak, üniversite yönetimi için disiplin soruşturması açmak için yeterli bir sebep olarak görülüyor:

“Bu eylemlerde gözaltına alınan olmadı. Ama bildiğim kadarıyla gözaltına alınan olursa okul hiç geciktirmeden soruşturma açıyor. Geciktirmiyor ya da hiç açmayayım, demiyor.” (Ufuk, İstanbul, Lisans)

Kimi zaman ise, Bahar'ın durumunda olduğu gibi, kampüs dışındaki bir etkinlikte bir çekilen fotoğraf disiplin soruşturmasına sebep olabiliyor. Böyle durumlarda öğrencinin siyasi görüşleri ya da etkinlikleri nedeniyle yönetimce takip edilmiş olduğu ortaya çıkıyor. Bu şekilde yönetim tarafından “fişlenen” öğrencinin gerekçesiz soruşturmalara maruz kaldığı yetmiyormuş gibi toplumsal dışlanma ve yaftalanma nedeniyle üniversite hayatından soğumasına neden oluyor:

“Bir fotoğraf çekildik ve bu fotoğrafı sosyal medya hesaplarımızda, instagramda paylaştık. Dört kişiydik. Üçü [aynı üniversiteden]di. İkimiz paylaştık arkadaşımınla. Kilitli hesaplarımız. Ve bir şekilde bu fotoğraflara ulaşılmış ve bize okulda disiplin soruşturması açıldı işte. ‘Terörü desteklemek, terör örgütü üyesini desteklemek’ falan filan. Böyle bir şeyler. O süreçten sonra aslında biraz bende şey oldu. Terörist damgası yedim ve yavaş yavaş çevrem çok azaldı ve o eski arkadaşlıklar çok da şey olmamaya başladı. Yani okulda bu olaydan sonra, zaten çok vakit geçirmiyordum. Öncesinde benim için kütüphane önemliydi. Okulda olmayı seviyordum. Derse girmek ya da başka bir şey değil. Bazen bölümdeki lisans derslerine girdiğimiz oluyordu. Daha iyi veriyorsa o dersi bir hoca gidip giriyorduk. Ya da işte ilgimizi çekiyorsa ve o dersi almadıysak yine giriyorduk. Kampüste olmayı seviyordum yani. Bu olaydan sonra çok benim için şey bir yer olmamaya başladı. Çünkü çok kişisel bir husumet ve şeydi bu. Rektörlükte zaten bilinen simalardık. Çünkü soruşturma sürecinde her

seferinde o belgeleri almaya bizzat gittik. Çünkü ne hikmetse ya geç gönderiliyordu. Ya biz attık aslında niye gelmedi ki size falan deniliyordu. İşte ya da bir bakıyorduk, bir şeylerin süresi geçmiş. İşte ona itiraz et buna itiraz et falan. Sürekli de kendimizi gösterip biz burdayız diyorduk rektörlüğe gidip. Haliyle biraz da şey yani. Aşinalardı. Fotoğraflarda çok başka insanlar olsa muhtemelen açılmayacaktı soruşturma. Belki ulaşmayacaktı bile fotoğraf. Bir şekilde takip edilmişiz ve bu fotoğrafa ulaşılmış. Ceza almadık bu arada. Alamadık çünkü biz yönetimde bunun karşılığı bir şey yok, suç yok. Okul içerisinde yapıyor olmak gerekiyor bir kere. Çağrı metnine ve şeye itiraz ettim. Sonra da şey olmadı yani bir ifade bile vermedim. Bir gönüllü avukatımız var. Onun destek ve yardımlarıyla birkaç dilekçeyle hallettik. Çok zorlama bir şeydi zaten. Bir şey çıkmayacağı çok belliydi. Şanslarını denemek istediler muhtemelen.

Disiplin soruşturmalarının işleyişi, Bahar'ın hikayesinden de izlenebileceği gibi, tebligatların geciktirilmesi, sürecin şeffaf olmaması gibi uygulamalarla öğrencinin aleyhine ilerleyebiliyor. Ya da Ateş'in örneğinde gördüğümüz gibi itiraz için açılan dava sürecinin uzaması geri döndürülemez hak ihlalleri doğurabiliyor. Bu nedenle Bahar'ın deneyiminde olduğu gibi, öğrencilerin haklarını bilmeleri ve hukuki destek alabilmeleri hak ihlali ve hak gasplarına karşı önemli bir koruma sağlıyor.

Disiplin soruşturmaları yalnızca hak ihlalleriyle sonuçlanmaları sebebiyle değil, soruşturma süreçlerinde soruşturma görevinin hocalara belirli öğretim üyelerine atanmasıyla da derin sorunlar yaratabiliyor. Leyla'nın da vurguladığı gibi, disiplin soruşturmacısı gerek yönetimle gerek kolluk kuvvetleriyle ters düşmemek zorunluluğunun yükü altına girdiği için ya da diğer mercilere oranlar öğrencilerle birebir yüzleşmeleri gerektiği için disiplin soruşturmaları öğrenci-öğretim görevlileri ilişkilerine ciddi darbe vurabiliyor:

“Mesela bir eylem olmuştu. 8 öğrenciye soruşturma açılmıştı. Bu olayda ben de vardım. Bu olaydan sonra okulda peşimde güvenliğin olmadığı bir gün hatırlıyorum. (...) Kendi fakültem tarafından iki tane, X fakültesi tarafından 2 tane soruşturma açıldı. Bir tanesi A eylemi, bir tanesi, B eylemi gerekçesiyle. X fakültesi tarafından açılanlar daha sonra düştü. B eylemine katılmadığım anlaşılınca o soruşturma da düştü. Sadece A kaldı geriye. Bu tarz durumlarda, sosyalist solcu öğrencinin bir soruşturması varsa yani okulda barındırmak istemediği hocalara veriyor soruşturmayı. Çünkü hocalar cevap vermek zorunda kalsın, hocayla öğrencinin arası açılsın [diye]. Birbirlerine güvenlerini kaybetmişler [diye].”

Sık rastlanan başka bir durum ise, öğrencilerin katıldıkları eylemler ya da düzenledikleri etkinlikler nedeniyle medya ya da belirli siyasi gruplar tarafından hedef gösterildiği durumlarda, üniversite yönetiminin kendi itibarlarının zedeleneceği kaygısıyla öğrencilere soruşturma açarak mağduriyetlerini ikiye katlaması. Bulut, İstanbul'da görece daha özgürlükçü bir akademik ortamı olan üniversitesinin, zaman içinde etkinlikleri belirli medya organları tarafından hedef gösterildikçe, öğrencilere karşı baskıcı bir tavır almaya başladığını anlatıyor:

“Aslında baktığımızda politik görüşleri gayet iyi insanlar ama böyle bir olay çıktığı zaman kendileri bize bunu şöyle ifade ediyor, ‘okulun adını korumaya çalışıyoruz’ ya da ‘bir şey olmasın çocuklar’ gibi... Ama o dönemde büyük bir mağdur suçlayıcılığa uğradık. Bir arkadaşımıza disiplin soruşturması açıldı. 10 arkadaşımıza soruşturma başlatıldı. Emniyete

gidip ifade vermeleri gerekti. Okul bunların hiçbirisinde arkamızda durmadı. Hatta sürekli 'hiç mi düşünmediniz bunları yaparken ne olacağını' gibi değişik yorumlar aldık. Yani aslında eğer üniversite dışından tepki gelmese karışmayan bir yapıya sahip. Ama bir tepki geldiğinde hemen karşı tarafımızda yer almaya başlıyor (..) Okuldaki soruşturma bitti. Bir arkadaşımıza uyarı cezası verdiler. Şu an emniyetteki soruşturmanın ne durumda olduğunu bilmiyoruz ama hepsi ifadelerini verdiler.” (Bulut, İstanbul, Lisans)

Diğer yandan, muhalif öğrencilere, kadın öğrencilere, LGBTİ+ öğrencilere şiddet gösteren, baskı uygulayan, bu öğrencileri açıkça tehdit ve/yahut taciz eden, çoğunlukla sağcı/muhafazakar/milliyetçi öğrencilerin bu eylemleri cezasız bırakılıyor, ya da şikayetçi öğrencilerin ancak ısrarcı ve mücadeleci tavrı sayesinde faillere soruşturma açılabilir. Bir başka deyişle, çoğu durumda, öğrencilerin mağduriyeti yalnızca haklarının gaspıyla değil, haklarını gasp edenlerin cezasızlık ile teşvik edilmesiyle derinleşiyor.

“Ciddi anlamda tehdit unsuru olan bir grubun kesinlikle kılına zarar gelmezken bizler sürekli işte soruşturmalarla şunlarla bunlarla uğraşıyoruz.” (Canan)

Mülakatlardan vakıf üniversitesindeki disiplin soruşturmalarına dair kapsamlı bir veri edinemedik. Ancak çalışmamızı yaptığımız dönemde çalışma arkadaşımız Mert Batur'un yazdığı makalede²⁹ aktardığı gibi, vakıf üniversitelerinde öğrencilere açılan bazı disiplin soruşturmaları ticari kaygılarla çerçeveselendirilebiliyor. Bu örnekte, üniversite öğrencilerinin yaptıkları etkinlikler ya da sosyal medyada yaptıkları paylaşımların, üniversitenin “marka değerini” zedelemesi bir disiplin soruşturmasına zemin oluşturabiliyor. Bunun gibi deneyimler nedeniyle, araştırmamıza katılan bazı vakıf üniversitesi öğrencileri üniversitelerinin özgürlükçü söyleminin yeni öğrencilerin kayıt yaptırmalarına yönelik bir pazarlama stratejisi olduğunu düşündüklerini belirtmekte fayda görüyoruz.

²⁹ Batur, Mert. [“Üç Örgütlenme Hikayesi: Vakıf Üniversitelerinde Değerli Olan Ne?”](#), Sivil Alan Araştırmaları Derneği, 23 Ekim 2020.

8. İhtiyaçlar ve Tavsiyeler: “*Para, ifade özgürlüğü, dayanışma*”

Bu bölümün başlığını atan lisans öğrencisi Bilge. Kendisine ihtiyaçlarını ve beklentilerini sorduğumuzda bu yanıtı aldık. Diğer öğrencilerden aldığımız yanıtlar çok farklı değildi, ifade özgürlüğü ve maddi gereksinimlerin karşılanması yanında kimi zaman liyakate dayalı bir sistem, kimi zaman nitelikli eğitim ya da kampüs imkanlarına erişim eklense de bu ilk ikisi her zaman bâki idi. Raporumuzun sonuç kısmında bulgularımızı yeniden özetlemek yerine, öğrencilere yönelttiğimiz “*İhtiyaçlarınız ve sivil toplumdan beklentileriniz nedir?*” sorusunun yanıtları ışığında, sivil toplum bileşenlerine ve karar alıcı yetkililere bir dizi tavsiye sunmayı uygun gördük.

Tüm araştırmamız boyunca kampüsün sivil alan olarak korunabilmesi için en acil gerekliliğin, **anayasa ile korunan hakların üniversitelerde de gözetilmesinin önünde duran, yasa-yönetmelik ile Anayasa uyuşmazlıklarını düzeltmek** olduğunu gördük. İdari uygulamaların denetlenmesi için üniversite bileşenlerinden oluşan mekanizmalar kurmak, bu mekanizmalarda öğrencilere ve kulüplere eş temsiliyet sağlamak, üniversitelerin özerkliğinin bir an önce tesis edilmesi yapılabileceklerden başında geliyor.

Öğrencilerin ifade özgürlüğü ile maddi ihtiyaçların karşılanmasını bir çırpıda söylemeleri tesadüf değil: Çoğu zaman KYK'nın kendilerine sağladığı imkanlardan mahrum bırakılma korkusu ve/yahut ihtimali ifade özgürlüğünü ellerinden alıyor. Bu nedenle, **KYK yurtlarında barınma, KYK kredisi ya da bursu gibi kazanılmış hakların, disiplin soruşturması ya da adli soruşturmalar gibi nedenlerle gasp edilmesinin sona erdirilmesi, tüm öğrencilerin eğitim hakkı ve barınma hakkından eşit yararlanabilmesi ve bu haklarının öğrencilikleri boyunca kullanılabilmesi için tüm imkanların seferber edilmesi** gerekmektedir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmesi için öğrencilerin burslarının krediye çevrilmesi ya da henüz kariyer sahibi değilken borç yükünün altına sokulmalarının önüne geçilmesi gerekmektedir. Sivil toplum bileşenlerinin öğrencilerin yurttaşlık haklarından faydalanabilmelerine destek olmak için KYK borçluluğunu, KYK'nın siyasi olarak araçsallaştırılmasını, barınma hakkının rehin alınmasını kamuoyunun gündeminde tutması, baroların ise bu konuda öğrencilere ücretsiz hukuki destek sağlamak için inisiyatif göstermesini, ülke çapındaki illerde adli yardım komisyonlarının bu konuyla özel olarak ilgilenmesini tavsiye ediyoruz.

Kampüs aktivizminin hükümet yanlısı medyada karalanması, sürekli bir biçimde terörizm ile yaftalanması, hükümet yetkilileri tarafından hedef gösterilmesi öğrencilerin üniversite tercihlerini etkilemekte, ailelerinin tercihleri üzerinde baskı kurmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, **medyada muhalif öğrenci gruplarına karşı yanlı, karalayıcı, ayrımcı ve nefret söylemi içeren ifadelerin kamuoyunda tartışılmasının, yalan haberlerin açığa çıkarılması ve bu konuda kamuoyunun bilinçlendirilmesinin öğrencilerin geleceği için hayati önemi** bulunmaktadır. Sivil toplum ve basın örgütlerinin medyada öğrenci temsillerine dair eleştirel tartışmalar yürütmesi, bu tartışmaları görünür kılması ve gerçeklere dayalı temsiller üretmesini tavsiye ediyoruz. Bu konuda yürüttüğümüz çalışmalar kapsamında hazırladığımız [Haberlerde Üniversite](#) medya raporlarımıza sitemizden ulaşabilirsiniz.

Farklı görüş ve kimliklere sahip öğrencilerin temel özgürlüklerine erişimde eşit olması üniversitelere hâkim olan kutuplaşmanın önüne geçmek açısından da önem taşımaktadır.

Kampüsün bir kamusal ve sivil alan olarak işlevini yerine getirebilmesi için öğrencilere kendi görüşlerini tartışabilecekleri, birbirleriyle deneyimlerini paylaşabilecekleri güvenli bir alan olması şarttır. Öğretim üyeleri ve idari kadroların kendi görüşlerine yakın buldukları öğrencileri kayırarak ödüllendirmeleri, kimi zaman ise örgütlemeleri; kendilerine zıt buldukları görüş ve kimlikteki öğrencileri disiplin soruşturmaları, ders notu kırma, tez danışmanlığını zora sokma gibi yöntemlerle cezalandırarak, kampüslerin birçoğunda halihazırda bulunan kutuplaşmayı ve öğrencilerin yabancılaşmasını derinleştirmektedir. Bu nedenle, **üniversitelerde öğrenimin tarafsızlığının tesis edilmesi, gerekirse ek mekanizmalarla denetlenmesi ya da şikayet mekanizmalarının oluşturulması, ayrımcılığa ve kayırmacılığa karşı cezasızlığın sonlandırılması, öğrencilerin bu mekanizmada yer alması** gerekmektedir. Sivil toplum bileşenlerinin bu konuda kamuoyu yaratması, öğrencilere şikayet yolları konusunda eğitici çalıştaylar önermeleri, üniversite bileşenlerine yönelik ayrımcılık eğitimleri düzenlemeleri ve üniversitelerdeki iyi uygulamaları duyurarak yaygınlaştırmasını öneriyoruz.

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve Kadına Karşı Şiddetin ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesine (İstanbul Sözleşmesi) dayandırılarak hazırlanan ama 2019 senesinde aniden YÖK'ün resmî sitesinden kaldırılan **“Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi” yeniden siteye yüklenmeli, etkin bir şekilde uygulanması için gerekli süreçler işletilmelidir.** Belgenin yapılmasına teşvik ettiği toplumsal cinsiyet eşitliği derslerine [soruşturma açılması](#) yerine; **derslerin etkin ve uygun bir şekilde verilmesini sağlayacak mekanizmalar yaratılmalı ve bu derslere ya da bilgilendirme toplantılarına katılım sağlandığından emin olunmalıdır.** Kampüsün bütün öğrenciler için şiddetten, ayrımcılıktan uzak, güvenli bir mekan olması için gerekli bir diğer önlem de bütün üniversitelerde

CTS Birimlerinin açılmasının teşvik edilmesi ve öğrencilerin buralara başvurabileceğine ve hizmet alabileceğine dair güvenin oluşturulması sağlanmalıdır. Son olarak da, üniversitelerde sayısı giderek artan ifşaların üniversite yönetimlerince daha fazla karşılık bulması ve buna dair resmî yollar geliştirilmesi için alan açılması gerekliliği gözetilerek CTS birimleri ve/yahut kurulları arasındaki ilişkinin ve bu alandaki öğrenci temsiliyetinin güçlendirilmesine dair çalışmalar yapılmalıdır.

LGBTİ+ öğrencilerin cinsiyet kimlikleri ve cinsiyet ifadeleri nedeniyle ayrımcılığa uğramadan ve şiddete maruz kalma korkusu olmadan öğrencilik yaşantısını sürdürmesi için bir dizi idari önlem alınmalıdır³⁰. Rektörlüklerin ve akademik kadroların toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelimlerin çeşitliliği konusunda -gerekirse eğitimden geçmeleri, bu alanda çalışan öğrenci kulüpleri ve STK'lara danışmaları atılabilecek adımların en basitidir. Öğrencilerin atanmış toplumsal cinsiyetleriyle değil, beyan ettikleri toplumsal cinsiyetleriyle anılması, ölü isimlerinin³¹ kullanılmaması, trans öğrencilerin öğrenci kimliklerinin atanmış kimliklerine dayanarak hazırlanmaması, derslerde ve üniversite çapındaki etkinliklerde katılımcıların cinsiyet zamirinin sorularak toplumsal cinsiyet kimliklerinin beyanında varsayımlara dayanılmaması gibi davranışların akademik ve idari kadroca benimsenmesi gerekmektedir. Öğrenci kulüpleri ve topluluklarıyla gerçekleştirdiğimiz toplantılarda, LGBTİ+ öğrencilerin, İstanbul Sözleşmesinin kaldırılmasına yönelik tartışmaların olduğu dönemde, sözleşmenin yalnızca kadınlar için değil LGBTİ+'lar için de hayati bir önem taşıdığı sivil toplum tarafından yeterince vurgulanmadığını, bu nedenle zaman zaman yalnız hissettiklerini de not düşmekte fayda var.

Engelli öğrencilerin kampüse ve derslere erişilebilirliği için gereken fiziksel düzenlemelerin yapılması, ders içeriğinin görme ve işitme engeli gibi bedensel çeşitlilikleri içerebilecek şekilde yenilenmesi, akademik ve idari kadronun bedensel çeşitlilik ve engellilik/sakatlık konusunda doğru uygulamalar ve davranışlar konusunda bilinçlendirilmesi aciliyetini sürdüren bir ihtiyaçtır. Araştırmamızda engelli öğrencilere ulaşamamış olmamızın verilerimiz ve kapsayıcılığımız açısından büyük bir eksiklik olduğunu kabul ediyoruz. **Ancak herhangi bir araştırmaya gerek duymadan biliyoruz ki, engelli öğrencilerin kampüse fiziksel erişimin sağlanmaması, doğrudan temel**

³⁰ Kampüsteki LGBTİ+ mücadelesine destek olan ve gençlerle çalışan iki önemli derneğin adını burada geçirebiliriz. [UniKuir Derneği](#), üniversitedeki LGBTİ+ topluluk ve kulüpleriyle dayanışma içerisinde olan ve üniversitelerde eşitlik mücadelesi sürdüren bir dernek. [Genç Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks Gençlik Çalışmaları ve Dayanışma Derneği](#) (Genç LGBTİ+ Derneği) ise faaliyet alanını barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlara erişim hakkı için çalışmalar, gençlik hakkı, cinsel haklar, sosyal faaliyetler, hak savunuculuğu, nefret suçlarıyla mücadele ve akran desteği üzerinden tanımlıyor.

³¹ Kaos GL'nin hazırladığı [LGBTİ+ Hakları Alanında Ceviri Sözlüğü](#)nde "ölü isim" (dead name) şu şekilde tanımlanmaktadır: "Kişilere doğduklarında verilmiş olan ve artık kullanmadıkları isim. Uyum süreci sıklıkla yeni bir isim almayı da içerdiğinden daha çok trans insanlarla bağdaştırılan bir terimdir. Doğumda verilmiş bu isimlerin artık kullanılmaması gerektiğine işaret etmek için "ölü" denilmektedir. Devlet kurumları tarafından kayda geçirilmiş olsun veya olmasın, kişilerin seçtiği isimler kullanılmalıdır."

özgürlüklerin ihlali anlamına gelmektedir. Derslere, kampüs yaşantısına ve üniversitenin sosyal ortamına katılması için gereken fiziksel ve sosyal koşulların sağlanmaması, engelli öğrencilerin ifade, örgütlenme ve barışçıl gösteri yürüyüşü hakkından mahrum bırakılması anlamına gelmektedir.

Üniversite yönetimlerince Covid-19 pandemisi nedeniyle alınan tedbir ve yapılan düzenlemeler adil öğrenim hakkını ihlal edebilmektedir. Yüz yüze eğitimin öğrencilerin sağlığını tehlikeye atması, uzaktan eğitimin ise var olan yapısal eşitsizlikleri derinleştirilmesi, diğer yandan da uzaktan eğitim ile çevrimiçi gerçekleştirilen sınav ve derslerde kameraların açık tutulması zorunluluğu ile özel hayatın gizliliği ihlali söz konusu olmaktadır. Bu sorunların yanı sıra üniversite yönetimleri kulüp kurma başvurularını pandemiye gerekçe göstererek reddetmek gibi uygulamalarla pandeminin yarattığı koşulları suistimal yoluna gitmektedir. Teknik yetersizliklerin giderilmesine dair sorumluluk üniversite yönetimlerindedir ve özellikle pandemi koşullarında öğrencilerin bir araya gelebilecekleri mekanizmaların oluşturulması önceliklendirilmesi gereken bir konudur. **Üniversite yönetimlerinin pandemi nedeniyle alacakları önlem ve yapacakları düzenlemelerin adil öğrenim hakkı, barınma hakkı, kampüs imkanlarına erişim, ifade, örgütlenme, toplantı ve barışçıl gösteri yürüyüşü hakkı ve özgürlüklerini gözetmesini, bu değişikliklere dair öğrencilerin fikir ve önerilerini almasını, gerekirse sivil toplum örgütlerinin bu konudaki rapor ve değerlendirmelerine başvurmasını, karar alma süreçlerinde öğrencileri karşularına değil yanlarına alarak ilerlemelerini tavsiye ediyoruz.**

Araştırmamızda belirgin olarak ortaya çıkan başka bir aciliyet ise öğrencilerin esenlikleriyle ilgili. **Travma, hayal kırıklığı, geleceğe dair kaygılar, kampüse hâkim olan siyasi baskı ile Covid-19 süresince iyice derinleşen yalnızlık ve bir başımalık hisleri** öğrencilerin deneyimlerinin halet-i ruhiyesini tanımlıyor. Bir yandan geçim kaygısı, öğrenim kredilerinin geri ödemesi, kalacak yer derdi gibi ekonomik sorunlarla boğuşurken, diğer yandan da bu hislerin öğrencilerin eğitim hayatının sürdürülebilirliğinin önünde ciddi engeller teşkil ettiğini unutmamamız gerekiyor. Lise eğitimleri boyunca maddi zorluklara, sürekli değişen sınav sistemlerine, tektipçi bir eğitim anlayışına göğüs geren, kendini üniversite geçiş sınavlarına aday olan öğrencilerin üniversite hayatına başladıklarında ciddi hayal kırıklığına uğradığı görülüyor. Her ne kadar çoğu öğrenci, üniversitede sorunlarla karşılaşacağını öngörmüş olsa da, kampüs hayatı ve ifade özgürlüğü açısından beklediklerini bulamadıklarını aktarıyorlar. **Ellerindeki imkânlarla dayanışmayı güçlendirmeye çalışarak psikolojik direncini korumaya çalışan öğrencilerin sivil toplumdan ortak beklentisi, taleplerini duyurmaya yardımcı olmaları ve haklarını öğrenmelerine, savunmalarına destek olmaları.** Bunu talep ederken bile, sivil toplumun üzerindeki baskının da farkında olduklarını sık sık dile getiriyorlar:

Özellikle psikolojik destek ve travma alanında çalışan dernekler ve meslek odalarının faaliyet ve çalıştaylarında öğrencilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaları, **üniversite öğrencileri ve gençlerin katılımına açık psikodrama, psikolojik destek, travmayla baş etme ve özbakım konularında destek mekanizmaları ve çalışmalar yürütmeleri** acil önem taşımaktadır. Bu çalışmalarda öğrencilerin yalnızca karşılaştıkları kötü muamele, ekonomik sorunlar ve yaptırımlar nedeniyle değil, bu baskılar nedeniyle kendilerini ifade edememe, duygularını dile getirememe ve travmaları hakkında konuşma yollarından mahrum kalma nedeniyle de travmatize olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu nedenle **yapılacak tüm çalışmaların öğrencilerin fişlenme korkusu duymayacağı, anonim katılım sağlayabilecekleri, veri güvenliğine özen gösteren, güvenli bir ortam yaratması elzemdir.** Diğer yandan, kampüs alanının kullanımında yaşanan sorunlar, pandemi nedeniyle sosyalleşme imkanlarının azalması, çoğu üniversitede kültürel ve sosyal etkinliklerin yetersiz kalması, öğrencilerin sosyalleşmesi, ufuklarını genişletmeleri ve yeni tecrübeler edinmesine yönelik faaliyetlere olan ihtiyacı arttırmaktadır. Gençlik, kültür, bedensel farkındalık ve sanat alanında çalışan sivil toplum kuruluşları bu ihtiyaca yönelik olarak çevrimiçi ya da açık hava etkinlikleri düzenleyerek, **öğrenciler arası bağları kuvvetlendirebilir, öğrencilerin kampüs hayatından beklentilerini karşılamalarına yardımcı olabilirler.**

Üniversiteler yalnızca mesleki ve akademik öğrenim veren yerler olmakla kalmayıp, farklı koşullardan ve zeminlerden gelen öğrenciler için ufuklarını genişletme, yeni deneyimler edinme, farklı insanlar ve bakış açılarıyla karşılaşma alanları olarak önemli işlevler yerine getirmektedir. Bu nedenle, **kampüslere ayrılan bütçede kültürel, spor ve sanatsal faaliyetlerin düzenlenebileceği fiziksel alanlar yaratmanın önceliklendirilmesi, bu etkinliklerin önünde engel oluşturan keyfi uygulamaların kaldırılması, denetlenmesi ve fiziksel imkanlara erişimde eşitliğin sağlanması için öğrencilerin maruz kaldığı ayrımcılığın sonlandırılması** gerekmektedir. Gerek kampüslerin fiziksel altyapısının yetersizliği gerekse siyasi ve yönetsel baskılar nedeniyle sosyalleşme ve kültürel etkinlik imkanlarından faydalanamayan birçok öğrenci için öğrenci topluluklarının ve STK'ların çevrimiçi düzenlediği etkinlikler hayati önem taşımaktadır.³²

Üniversitelerde bir araya gelerek resmî kulüp oluşturmak isteyen öğrenciler için başvuru esnasındaki bürokratik süreçler daha hızlı ve şeffaf bir şekilde engelleyici uygulamalara ve keyfi kararlara mahal vermeyecek düzeyde işletilmeli ve düzenlenmelidir. Özellikle düşünce, LGBTİ+ ve kadın hakları gibi kulüpleri kurmak isteyen öğrencilerin “fişlenme” ve “ayrımcılığa uğrama” korkusu olmadan rahatça örgütlenebilmelerine, bütçeden ve kampüsün imkanlarından daha rahat yararlanabilmelerine imkan

³² TÜSEV'in 2013 senesinde yayınladığı “[Üniversite Öğrencilerinin Örgütlenme Özgürlüğü](#)” isimli raporunda belirtilen şu tavsiyeyi yinelemekte fayda görüyoruz: “*Vaka analizi kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde iletilen ortak görüş, öğrencilerin ifade ve örgütlenme özgürlüklerini hukuki güvence altına almak amacıyla öğrenci kulüplerini muhatap alan özel bir yönetmelik ve genelge yayınlanması ve üniversitelerde kurulacak olan öğrenci kulüplerinin önceden belirlenmiş, şeffaf ve eşitlikçi kriterler doğrultusunda açılmasıdır.*”

sağlayacak alanlar açılmalıdır. Rektörlük, Dekanlıklar ve Öğrenci İşleri Müdürlüğü gibi üniversitenin içinde bulunan ve öğrencilere dair karar önemli kararların verildiği yapıların öğrenci dostu olmaları sağlanmalıdır.

Cumhurbaşkanı tarafından atanan rektörlerin mevcut iktidarla olan yakın ilişkilerinin kamuoyunca da gözler önüne serildiği bugünlerde, mevcut iktidarın üniversite yönetimleri üzerinden öğrencilerde ve öğretim üyelerinde yarattığı baskı rejimi ve liyakate dayalı bir şekilde işleyen üniversite sistemi, kimin makbul öğrenci³³ olacağına dair bir çerçeve çizerken, o kalıba sığmayan öğrenciler kampüs dışına itiliyor ve/yahut kampüsteki faaliyetlerini sınırlandırmaya yönelik rapor boyunca bahsettiğimiz mekanizmaları yaratıyor. Kampüste yaşanan bu hak ihlallerinin daha görünür kılınması için, öncelikle üniversite bileşenlerinin arasındaki ilişkilerin daha dayanışmacı bir yerden üniversiteler arası şekilde de kurulması, kurulanların da daha güçlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiğini gözlemlemekteyiz. Üniversitelerdeki hak ihlallerine dair süregelen mücadelenin hafızasına katkıda bulunmak ve bu konuyu raporlama çalışmaları yaparak ve bilgi notları hazırlayarak her daim güncel tutmak da ifade, örgütlenme, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı hakkında çalışan sivil toplum örgütlerinin sorumluluğu diye düşünmekteyiz.

³³ Türkiye Toplum Gönüllüleri Vakfının (TOG Vakfı) 2012’de yayınladığı “[Üniversite Öğrencilerinin İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü](#)” isimli araştırma raporu, bahsettiğimiz makbul öğrenci çizgisinin dışında kalan üniversite öğrencilerine karşı “olağan şüpheli” muamelesi yapıldığını anlatıyor.